

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

P. G. Lindhardt: Nærbillede fra 10. juli 1920

Mindretallenes skoleforhold i 1977

J. Chr. Houborg: Breve til og fra Nustrup

H. Beier: Revolutionen i Brøns november 1918

F. S. Grove-Stephensen: Falle Nielsen, kaperfører fra Haderslev

Boganmeldelse

Grænselandsdagbog

JANUAR 1978

1 · 1978

54. ÅRGANG

Indholdsfortegnelse til SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT 1945–74

er udkommet.

Dermed er samtlige årgange 1924–1974 registreret.

Den nye indholdsfortegnelse, der også omfatter forfatter- og emneregister, er udarbejdet af overbibliotekar Niels Henrik Kragh Nielsen, Rødding, og kan bestilles hos

Historisk Samfund for Sønderjylland

Ekspeditionen. Landsarkivet. 6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 46 83.

Prisen er 30,00 kroner, dog er prisen for medlemmer og abonnenter kun 20,00 kroner.

Fra Flensborg Avis' redaktion omkring århundredskiftet:

»Til pengeforholdene svarede bladets daglige arbejdsvilkår. I den lille knebne trykkerstue stod en gammel maskine, som der tit var brud på. Den blev trukket af en gasmotor, som hvert andet øjeblik gjorde skruer. På grund af natarbejdet skiftede maskinmestrene ofte, og tit var de udelige. Det kneb altid med at få natposten indleveret i rette tid – –

I mine sidste læreår anskaffede kontoret et ridehjul, og senere fik jeg selv råd til at forny det, idet jeg var ene om at bruge det. – – – Jeg var omkring i Angel for at tale med de gamle, der i følge en meddelelse i Flensburger Nachrichten i sin tid mellem krigene havde drukket på den danske konges død (»Tod« i stedet for »Toast«) – –

– – Engang imellem sagde Jessen i de følgende år, at jeg var en duelig redaktionssekretær, der var vokset ind i bladets ånd. Jeg skrev ikke og egnede mig næppe til at skrive større politiske artikler. – – Medens der, som nævnt, i skolen var blevet lagt vægt på en fantasifuld fremstilling, kom jeg hos Jessen under en ganske modsat påvirkning. – –

– Det faldt – – efterhånden af sig selv, at han (Jessen) ikke mere kunne skrive alle selvstændige politiske artikler. Engang imellem gav han en tanke til nærmere udredning, men der blev nu tillige god brug for egne tilskyndelser. Han tilbagekaldte da også den opfattelse, at dette ikke lå for mig – – –

Læs videre om redaktør Ernst Christiansens optegnelser i **Sønderjyske Årbøger 1977**. Manuskriptet, der så vidt vides ikke har været trykt før, blev fundet mellem andre papirer på Landsarkivet i Åbenrå, og arkivar Dorrit Andersen har tilrettelagt og kommenteret artiklen.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ikke.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 58.– kroner årlig (heri er medregnet MOMS og porto-udgifter). Enkeltnumre kan købes for 6.– kroner stykket, større særnumre eller dobbelthæfter beregnes der dog en særlig pris for.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos ekspeditionen, Landsarkivet, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå. Telefon (04) 62 46 83.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:

Werner Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Tlf. (04) 72 18 78.

Christian Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Tlf. (04) 62 14 50.

Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tlf. (04) 52 17 37.

Prøvehæfter (overskudshæfter) sendes gratis og gerne efter anmodning.

Den 10. juli 1920 deltog kongeparret i en kort gudstjeneste i Tyrstrup kirke. Ledsaget af provst, senere konstitueret biskop i Haderslev, Jørgen Nissen gik de kongelige op mod kirken på de tæpper, som pastor Th. Løgstrup med betænksomhed og i hast fik lagt ud.

Nærbillede fra 10. juli 1920 i Christiansfeld

AF P. G. LINDHARDT

Under sit arbejde med pastor Th. Løgstrups dagbøger stødte professor, dr. theol. P. G. Lindhardt på denne »særprægede, naive og charmante« skildring af kongemodtagelsen i Christiansfeld 10. juli 1920.

J. Th. N. Løgstrup (1853–1933) var en af sin tids kendte præster; 1877 blev han hjælpepræst på Falster og ordineret af biskop D. G.

Monrad – om hvem dagbogen har meget at berette. 1880–90 var han sognepræst i Helligsø-Gettrup, men hans store interesse for og arbejde med ydre mission førte til at han 1890–1908 virkede som Det danske Missions­selskabs sekretær, en stilling han udfyldte med overordentlig energi, men som også bød ham mange bryderier, især i forholdet til Vilhelm Beck og den Indre Mission

han dog selv stod nær; han udfoldede også et flittigt missionshistorisk forfatterskab. 1908–23 var han sognepræst i Nyborg, og på sine gamle dage arbejdede han for Det danske Bibelselskab med en ordbog til både det nye og det gamle Testamenter.

Dagbøgerne, som er meget righoldige, med mange indlagte breve og notater – især vedrørende hans virksomhed i missionselskabets tjeneste – er en intim og på flere måder enestående kilde til belysning af nyere dansk kirkehistorie; de er af hans børnebørn overladt til Institut for Kirkehistorie i Århus, og dér – uden klausuler – tilgængelige for forskningen.

Den her gengivne skildring af hans deltagelse i genforeningsfesterne er typisk for Løgstrups måde at føre dagbog på, og der kan ikke være tvivl om at han nedskrev sine indtryk meget tæt på begivenhederne; en indholdsmæssigt næsten identisk skildring foreligger i de to breve, han 9. og 10. juli (dateret på »Bøgeskovgaard«) skrev til sin kone; de er vedlagt dagbogen.

8/7–1920. Rejste til Taps Station og blev der hentet med Vogn til Bøgeskovgaard¹, idet vi kørte igennem 10 Æresporte, der var under Arbejde til Gjenforeningsfesten. Hvilken Stemning! og hvilket dejligt Land i den smukke Skærsommerdag! Efter Aftensmaaltidet kørte Hr. Wiborg mig atter tilbage

1. Om Bojskovgård og dens ejer fra 1898 til 1934, proprietær Erich Wiborg, se: J. P. Trap: Danmark, Haderslev Amt (X, 1, 1965, 175 f.).
2. A. J. Christiansen var sognepræst i Tyrstrup-Hjerndrup 1915–23. Dagbogen giver indtryk af at modtagelsen i Tyrstrup præstegård var kold; det er muligt, at dette indtryk først er blevet til den 10. juli, for i brevet til sin kone – af 9. juli – bemærker Løgstrup: »Pastor Christiansen er tysksindet, men han var venlig nok, og han sagde, at han vilde komme i Kirken idag. Imorgen til Kongefesten ligeledes«.

igennem Christiansfeld og derfra til Tyrstrup Præstegaard for en Høflighedsvisit hos Pastor Christiansens². Der slog en kold Stemning vore varme Hjerter imøde, men det fortog sig atter, da vi kom hjem.

9/7–1920. Kl. 7³/₄ Morgen samledes vi alle paa den store Plæne i Bøgeskovgaard's Have, Sydøst for Gaarden, og mens Danebrog hejsedes paa Gjenforeningsdagen under Morgensolens Skær sang vi: »Lad vaje højt vort Kongeflag«. Wiborg, som havde sagt mig, at han først vilde sige lidt, var for bevæget til at kunne tale, da det kom til Stykket, hvorfor jeg efter Løfte Aftenen forud talte kort over Ordet: »Saa ville vi rejse Banner i Herren, vor Guds Navn«. Vi mindedes, hvad der i dette skønne Land med Dal og Bakker fagre var kæmpet og lidt i de lange Udlændingshedsaar, og hvad det nu betød at komme tilbage til gamle Danmark, til Danmarks Konge og Danmarks Folk, til det danske Modersmaal og den danske Sang, men frem for alt til den danske Kirke. Vi takkede Gud og vi bad om hans Velsignelse til Gjenforeningen mellem Danmark, vor Moder, og Sønderjylland, Danmarks saa længe savnede Datter; vi bad for Kongen og hans Hus, for vort Land og vort Folk, for vore Brødre og Søstre, vi endnu ikke fik med, og for vor Kirke til med ny Kraft at løfte Danmarks gjenforenede Rige ind i Guds Rige. Ja, Herre, vor store Gud, vor gode Gud, vor trofaste Gud! læg dertil Din Velsignelse! Herren velsigne Dig og bevare Dig! Herren lade sit Ansigt lyse over Dig og være Dig naadig! Herren løfte sit Aasyn paa Dig og give Dig Fred! – Aldrig endnu har jeg staaet saa glad under Danebrog som den Sommermorgen. Derpaa sang vi: »Jeg elsker de grønne Lunde«, og da vi kom til næstsidste Vers, gik vor stovte, stærke Vært ganske stille, og jeg saa, at da han gik ind ad Porten fra Haven til Gaarden, maatte han have Lommetørklædet op for Øjnene. Bevægelsen overvældede ham. Jeg var med den Gang vi 5te Juni 1873 første Gang sang:

»Jeg elsker de grønne Lunde« (paa Melodien: I alle de Riger og Lande), under Titlen: »Sang for Danmark«. Den 1000-tallige Skare var lejret paa Eremitagesletten, og mens Sangen lød, saa vi derfra ud over Øresund »med Sejlernes Tusindtal« og »de brede Sletter i Sollysets Sommerpragt«. Hvor var den Sang betagende den Dag, men idag, nej endnu langt mere betagende: »Om alle de Drømme bristed« – aa Flensborg – Danvirke! Og ikke mindst i Lys af hvad nu min Vært fortalte. De havde haft Indkvartering, og Lieutenanten, en tysksindet Nordslesviger, fuldt fortrolig med dansk Sprog og Sang, bad ved en tysk Sejrsfest under Verdenskrigen om Soldaterne, efter Maaltidet, maatte syng tyske Sange? »Ja, værsgod! syng I kun!« – Saa sang de: »Deutschland über alles«. Maa vi syng: »Die Wacht am Rhein«. – Ja, syng I kun! Om de maatte syng: »Schleswig-Holstein meerumschlungen?« – Ja, værsgo, syng kun! Da den var endt, sagde han til den preussiske Officer: »Ja, saadan noget kan I syng, men i hele den tyske Litteratur har I ikke ét Vers som dette: »Hver Glans, hver Plet vil jeg bære, som falder paa Danmarks Navn«. Lieutenanten svarede uvilkaarlig imponeret: »Es ist recht!«

Vi spiste Frokost Kl. 10¹/₂ for at blive færdige til Gjenforeningsgudstjenesten Kl. 12.

18 var vi tilbords: Mand, Kone og Søn, tilrejsende Familie, de 6 unge Landvæsenselever og Gaardens unge Piger. Maden var festlig, men ingen tænkte paa at holde Taler. Med ét rejste Wiborg sig for Bordenden og sagde med bevæget Stemme: »Nu er Klokken 11; – nu har Kongen skrevet under; – nu er vi i Danmark! – lad os takke Gud! – og alle rejste sig! det var Højtid. – Mens alle Danmarks Klokker ringede Kl. 11¹/₂ kjørte vi til Tyrstrup Kirke, hvor jeg prædikede over 126. Psalme: »Da Herren vendte Sions Fangenskab, da vare vi som drømmende. – Herren har gjort store Ting mod os. Vi blev

glade. – Hjemfør, Herre! vore Fangne lig Sydlandets Strømme« (Flensborg og 2den Zone). Gudstjenesten begyndte med: »Hyggelig, rolig« og før Prædiken de 4 første Vers af »Den signede Dag« i [den] sønderjyske Psalmebog. Jeg havde glemt, at den har flere Vers end i vor Psalmebog, saa vi fik før Prædiken Verset: »Thi takke vi Gud, vor Fader god«. Efter Prædiken skulde vi derfor begynde med Vers 5, men som ved en stiltiende Overenskomst sang de Vers 4 igjen, saa det klang aldeles betagende gennem Kirken:

Thi takke vi Gud, vor Fader god
Som Lærken i Morgenrøde
For Dagen, han os oprinde lod,
For Livet, han gav af døde,
Den signede Dag i Jesu Navn
Os alle vort Liv forsøde.

Nu sagtelig skrid, vor Højtids-Dag,
Med Straaler i Krans om Tinde!
Hver Time til Herrens Velbehag
Som Bække i Eng henrinde,
Til frydelig sig til sidst de sno
Op under de grønne Linde!

Taarerne stod os i Øjnene ved det ny gjenagne: »Thi takke vi Gud, vor Fader god – for Dagen, han os oprinde lod« – og hvor bruste det ikke baade i Sang og Hjerte, da det lød: »Nu sagtelig skrid vor Højtids-Dag«. Ja, dette var ikke beregnet af Mennesker, men det kom som givet af Gud. Derefter »Mægtigste Kriste!« og til sidst – i Mindet ogsaa om de Hjemgangne i de 55 Udlændighedsaar og de faldne i Krigsaarene: »Den store hvide Flok vi se« – mens alle rejste sig op. I Prædiken blev det selvfølgelig klart sagt, at trods al Gjenforeningsglæde var det dybeste: Gjenforeningen med Gud. Men der var en saadan Højhed og Feststemning over det Hele, at det følte: Vi oplever noget stort, og det store er: noget fra Gud! Og denne Feststemning laa over Sindene og

Hjerterne og Hjemmet hele Dagen ud og hæmmedes ikke af Støvregnen, som begyndte ved 2 Tiden og siden blev til Regn, ja til Nat-Regn med – stille, men uafbrudt Sommerregn. Vi fik Festmiddag med Rødvin, men »Festen« var ikke Mad og Drikke, nej, det var: Gjenforeningen.

10/7–1920. Gaardens unge Piger skulde tidlig til Grænsen for at strø Blomster for Kongeparret, saa der blev kaldt Kl. 5; Luften var regntung fra Natten og alt meget vaadt, men ved 7 Tiden begyndte Solen at skimtes igjennem Sommerregnsdisen. Og hvor var det et smukt Syn at se Gaardens 6 Vogne holde for Døren og alle rejse glade ud som til Fest – kun en gammel tunghør Pige blev hjemme. I fórreste Vogn kjørte alle Gaardens unge Piger i hvide Kjoler, med røde Livbaand, røde Skjærf og røde Baand i Haaret og med Kurve bugnende af røde og hvide Blomster til at hilse Kongefærden med. Og hvor Danebrog vajede; trods al Fest, jeg har set her hjemme, har jeg aldrig i den Grad set et helt Landskab danebrogssmykket, og er der noget fra Menneskehaand, der kan smykke et Landskab, saa er det Danebrog! Men Stemningen var ikke den betagende, begejstrede, der maatte have Luft i stærke Bevægelser og stærke Raab. Nej, den laa som en stille, forløsende Glæde over det Hele. End ikke, da Kongen kom, var der brusende Hurraraab, men der var en stille Glæde, aa som Befrielse efter et tungt Mareridt, en vemodblandet Glæde, en vemodblandet Jubel. 55 Aars Fremmedherredømme og 5 forfærdelige Krigsaar var Baggrunden, som laa i Hjerterne. Men til Gjengæld, hvor var Glæden saa ikke Fest, og hvor var Festen ikke ægte. Man saa intet og hørte intet til alt det forlorne, som ellers kan plette en Fædrelandsfest. Hvor betegnende var det ikke, at en ung, sønderjysk Pige, da Kongen kom nær, raabte ganske højt: »aa, hvor er jeg dog glad!« Havde det været en Pige fra Kongeriget vilde hun have sagt: Nej, hvor er det dog interessant, og se der! og se der! og

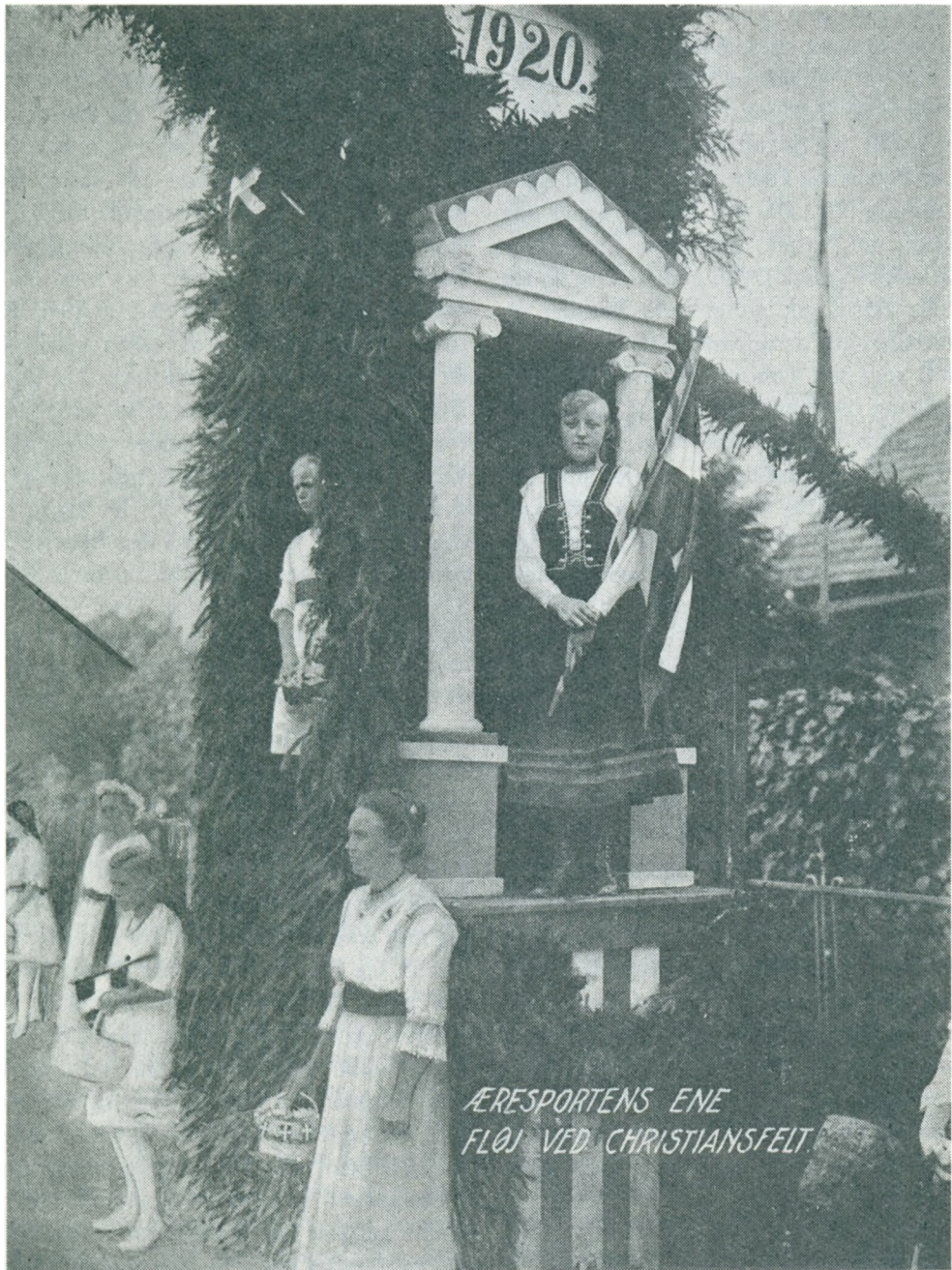
hvem er det? og hvem er det (af Kongefølget), men her kun det forløste: »Aa, hvor er jeg dog glad«. Det er Bibelens: »Gud giver mit Hjerte at aande frit« omsat i Fædrelandets Sprog. Da Hovedvejen til Kristiansfeld var spærret for Kongetoget alene, maatte vi kjøre om ad Aller Mølle. Og som vi var i den dejlige Dal brød Solen gennem Regntaagen og beherskede fra nu af Dagen. Hvilken Vrimmel af kjørende og gaaende paa Vejen fra Aller til Kristiansfeld og danebrogssmykkede var næsten en og hver, selv om det kun var med en lille Sløjfe. Vi gik omtrent en Time i Kristiansfeld og saa paa Festlighederne, hvor Gaarde og Huse var smykkede, hvor Flagalléer kransede Vejen og hvor Æresporte overhævede Vejen med Indskrifter som:

Den Fredens Herre, som gav os Ret
velsigne vor Konge, hans Folk og Land
eller denne:

Vi takker Gud, vi har vort Hjem
igjen i gamle Danmark.

Den smukkeste Æresport stod lige Nord for Kristiansfeld; den havde 2 Nischer mod Nord, hvorfra Kongetoget skulde komme, og to Nischer indad mod Porten, ud fra hvilke røde og hvide Blomster skulde dale ned over Kongeparret; og i alle 4 Nischer stod 1 ung Pige i sønderjysk Nationaldragt med sin Blomsterkurv. Ja, det var lige til blankt

3. J. Nissen (1861–1923), sognepræst i Brørup-Lindknud 1892–1910, provst 1899, sognepræst i Vemmelev-Hemmershøj 1910–21, var en af de fem provster som sammen med biskop P. G. Koch (Ribe) i overgangsperioden forvaltede de nordslesvigske kirkeforhold; han blev 1920 konstitueret som sognepræst i Gammel Haderslev, udnævntes til dette embede 1921, og regnedes almindeligt for at være sikker bispekandidat i Haderslev stift; men han døde umiddelbart før bispevalget 1923.
4. H. S. Hansen (1863–1937), sognepræst ved St. Mariæ kirke i Helsingør 1915–32, provst 1923.

Efter en regnfuld nat brød sommervarmen lykkeligvis igennem om morgenen og gjorde sit til at gøre kongens ridt fra den gamle grænse mod syd uforglemmeligt for de utallige tilskuere og festdeltagere.

Vand i Øjnene altsammen, og intet Under, at Kongen selv svingede mellem Smil og Taarer og Jubel i sin Betagethed ved en Hyl-

dest saa storartet, saa hjertelig og saa ligefrem. Jeg stod sammen med Provst Nissen³ og Pastor Simon Hansen⁴ fra Helsingør i Or-

nat ved Tyrstrup Kirkegaards midterste Laage og saa Kongen komme paa den hvide Hest (den var fra Visbygaard Nord for Mariagerfjord og hed: »Malgré tout«). Det gik langsomt Skridt for Skridt, hilst fra alle Sider med en betagende Hjertelighed og hilst igjen paa samme Vis. Da det havde regnet saa voldsomt om Natten, var Vejen fra Laagen til Kirkedøren mere Dynd end Vej, og da jeg saa det aldrig gik an at lade Kongen og Dronningen gaa derigjennem, fik jeg fat paa Mænd, som tog Løbetæpperne fra Kirkens Hovedgang og dens Sideskibe og lagde dem fra Taarnets Dør ud mod Vest; de naaede lige til Kirkegaardslaagen, saa det slog akkurat til at skaffe »Kongevej« for Kongeparret. Efter Aftale med Provst Nissen tog han mod de Kongelige ved Laagen, medens Simon Hansen og jeg stillede os i Kirkens Yderdør, og da de Kongelige havde faaet Hilsen og givet Haandtryk, gik vi to Præster i Spidsen for Toget ind i Kirken og banede Vej for dette under Orgelpræludium. Oppe ved Alteret stillede Simon Hansen sig mod Nord, følgelig tog jeg Plads mod Syd, begge udenfor Knæfaldet, medens Provst Nissen stod indenfor. Da hele Kongefamilien med Følge skulde have Staa-plads (de skulde ikke sidde, da Dagens lange Program ikke tillod mere end et Kvarterstid her i Kirken), traadte Kongen inden jeg vidste deraf lige op ved Siden af mig, der stod paa Altergulvet, 1 Skridt højere end Kor Gulvet, hvorpaa Kongen stod, og han var mig hele Tiden saa nær, at jeg maatte holde venstre Arm ind til mig for ikke at støde mod hans højre Arm.

Dybt bevæget

Ved Kongens venstre Side stod Dronningen, derefter Kronprinsen og Prins Knud, Prinsesserne, Prins Valdemar og saa hele Kongefølget. Da Provst Nissen efter en kort Tale lyste Velsignelsen, greb det indre Sjælsrøre Kongen saa stærkt, at han lige med ét, aldeles improviseret knælede ned paa Tæppet,

han alene, ja ikke alene knælede, men »lagde sig paa sit Ansigt«; han laa bogstavelig talt ved mine Fødder, thi han bøjede højre Knæ over det Trin Altergulvet var højere end Korgulvet og strakte venstre Ben helt bagud, og saaledes, hvilende paa højre Knæ, med de udrakte Arme skyggende for sit Ansigt for at skjule sin stærke Bevægelse og med Ansigtet mod Jorden, bad han, og der saa jeg saa Taarerne løb ned ad hans Kinder, og ved Slutningen af Velsignelsen gjorde han Korsets Tegn for sit Bryst. Jeg kunde, som jeg stod, ikke undgaa at se det Hele, thi for Dronningen og hele Følget var det skjult ved Kongens mod den Side udstrakte Hænder, men mod min Side var der ingen saadan Hindring, og jeg saa i den dybeste Ærbødighed Kongen knæle der ud for Alteret i Tyrstrup Kirke og modtage Herrens Velsignelse i den første Kirke paa sønderjysk Jord.

Dagens første hilsen fra Flensborg

Det var for alle, som overværede det, et betagende Øjeblik; min Vært var saa grebet deraf, at han, straks vi kom ud, sagde til mig: »Jeg vilde ellers villet med til Dybbøl at se Kongens Indtog dér, men nu bryder jeg mig ikke derom, for det her kan ikke være større. Jeg har set Danmarks Konge knæle i vor egen Kirke, nej – det *kan* ikke være større!« og ogsaa jeg mener, at større aandeligt Øjeblik ved Kongefærden end dette kan ikke tænkes. Fra Orgelet blev til sidst sunget: »Kongernes Konge«, og saa skulde vi ud ad Kirken, men det var ikke muligt at gaa i Procession, som da vi kom ind, thi hele Midtergangen var indsnævret af Kongefølget og Egnens Folk. Vi blev nødte til at gaa 1 for 1 bogstavelig talt i Gaasegang, og vor Rækkefølge blev denne: Simon Hansen, jeg, Kongen, Dronningen osv. Da vi kom udenfor, trængtes vi fra alle Sider, thi alle vilde hilse paa Kongen og han paa alle. Vi kunde ikke selv vælge vor Plads og staa i Række; jeg blev trængt ud mod Kjørebanelen udenfor

Kirkedøren, saa den kongelige Bil, som langsomt, Tomme for Tomme, af Hensyn til Folk, rullede op, tog med Forhjulet fat i Vingen af mit Ornat, og jeg maatte frigøre mig, for at der kunde være »klar Bane«. Kongeparret hilste ved at give Haand til saa mange som muligt. I forreste Række stod Pigebørn og unge Piger, hvidklædte, med røde Skærf og røde Baand, bag dem 2 Rækker Damer og saa Mændene. Jeg saa en yngre Mand hælde sig helt hen over de 2 Rækker Damers Skuldre for at faa Kongens Hånd, idet han sagde: »Ogsaa mæ!« Og Kongen smilede, rakte sig over Damerne og gav ham Haanden. Der blev en pludselig Standsning, da en sortsilkeklædt Dame brat traadte ud af Rækken med sin lille, hvidklædte Pige, der havde en Buket i Haanden. Hun løftede Barnet op mod Dronningen, som ikke tog Buketten, men hun tog hele Barnet med Buketten paa sine Arme og rakte Barnet op mod Kongen. I samme Øjeblik overvældede Sindsbevægelsen Moderen, saa hun besvimed, og to Mænd af Kongens Følge greb til, for at hun ikke skulde falde helt til Jorden. Kongen og Dronningen stod helt betagne, og der var Stilhed over det Hele før saa livlige Skue. Da Damen lidt efter kom til sig selv og udbrød, at det var Hilsen fra Flensborg, løb Taarerne ned ad Kongens Kinder; det var første Hilsen fra Flensborg paa Gjenforeningsdagen. (Medens alt det øvrige her fortalte ikke kom i Aviserne, fordi Referenterne, af Iver for at se Kongen »paa den hvide Hest«, holdt sig udenfor og ikke gik ind i Kirken, kom dette lille Træk i Bladene). Saa hilste Kongeparret videre, idet de Fod for Fod kom frem mod Bilerne. Pastor Simon Hansen var da kommen til at staa ved min venstre Side, mens jeg med højre Side vendte lige mod Bilens Side, klemte op ad den og stod med Front mod Kongeparret. Dette hilste først paa Simon Hansen, og han »gjorde Ret« og sagde: »Gud bevare Deres Majestæt!«, idet Kongen gav ham Haanden. Saa gav Dronningen mig Haanden og steg ind i Bilen, og idet Kongen

derefter gav mig Haanden, saa jeg ham glad ind i Øjnene og sagde: »Tak for Mindet idag!« Han saa saa forstaaende paa mig – vore Tanker mødtes ved Mindet om den Stund, da Danmarks Konge først knælede paa Sønderjyllands Grund. Jeg maatte atter samle Ornatet til mig, for at der kunde være »klar Bane«, og Tomme for Tomme gled Kongebilen bort, fulgt af Jubelraab. Og vil nogen sige: Ja, dér knælede Kongen, dér bad vi for ham, og dér modtog han Velsignelsen, men en halv Time efter laa han jo atter paa Sønderjyllands Jord, kastet ned fra sin egen brune Hest, og kommen til Skade i Faldet; hvad hjalp saa Bøn og Velsignelse? saa vil jeg svare: Hvorledes var det gaaet uden Bøn og Velsignelse! det kunde have kostet Kongen Livet, men hans Liv blev bevaret, og han kom ikke mere til Skade, end at han kunde fuldende Gjenforeningsfærden. Jo, Gud hørte Bøn og Gud velsignede, Gud bevarede Kongen.

Det var paa Vejen fra Grænsen til Kristiansfeld, at Kongen tog den lille Pige op til sig paa den hvide Hest, saa det saa jeg ikke, men Efterretningen om det gik som en Løbeild over Egnen, og kjønnere kunde Kongen ikke have givet sin personlige Indsats i Dagens Fest, thi det greb ikke alene dem, som saa det, men os alle.

Da Danmarks Konge kysset
den lille Piges Kind,
da lagdes Sønderjylland
til Danmarks Hjerte ind. (Viggo Barfod)

Derefter blev vi endnu nogle Timer i Kristiansfeld og var inde i »Frej«, Forsamlingsalen. Der var Glæde overalt, men ikke støjende Glæde eller vild Munterhed, men en forunderlig velgjørende Betagethedens Glæde, som naar man har oplevet noget stort, der holder vort eget nede og løfter os ind til det fælles store. Og vi havde oplevet noget stort! I Frejs Have saa vi den 94 og den 93-aarige Veteran fra 1849–50, hvem Kongen

KONGEN MED DEN LILLE SØNDER-
JYSKE PIGE PÅ DEN HVIDE HEST.

Kong Christian X med »Kongens lille Johanne« foran sig på den hvide hest. Johannes mor, pastordinde Braren, havde selv syet datterens kjole af let, hvidt stof med Broderie anglaise, og pyntet kjolen med et højrødt livbånd af fløj. Kjolen, der er et rørende lille minde om dagen, kan nu ses på det nye museum i Haderslev.

egenhændig havde givet Sølvkorset. Hvor var de glade, og hvor var Folket opmærksomt mod dem. To andre Veteraner døde jo under Festen, overvældede af Oplevelserne og Minderne. Alle talte derom, men det føltes langt fra som et Skaar i Glæden; tværtimod blev der saa kjønt sagt: »Ja, skjønnere Død kunde man da ikke faa! først saa han sin jordiske Konge og derefter sin himmelske Konge«.

Om Eftermiddagen efter en festlig Middag holdt vi os stille i Hjemmet, ombølget af

Minderne fra igaar og idag. For mit Vedkommende var det som den kjæreste Seloplevelse af alt det, mine Forældre fortalte mig om 1848–49–50, og alt det, Moder havde sunget ind i mig. Nu var det Tyskernes Kejser, som var »brat af Slaget rammet, kastet haardt til Jord«, og nu havde jeg selv smagt noget af dette dejlige: »Sønderjylland vundet, det er Danmarks Maal«. Ja, noget, noget der smager efter mere – lige til Danvirke – men heller ikke en Tomme derudover.

Mindretallenes skoleforhold i 1977

Den nedadgående udvikling i elevtallet for de to mindretalsskolevæsen, som man i nogle år har kunnet forudse på grund af de dalende fødselstal, spores nu i et vigende antal nybegyndere, men i det samlede elevtal har der endnu i år kunnet noteres fremgang syd for grænsen, man må dog regne med, at elevtallet i dette område har toppet. For de tyske skoler i Nordslesvig er den nedadgående linie fortsat, også for elevtallet som helhed.

Hvervebrochuren fra den tyske skole i Nordborg

Man gør sig inden for det hjemmetyske skolevæsen en del overvejelser om fremtiden. I Nordborg udsendte den tyske skole i oktober 1977 en hvervebrochure, hvori der blev gjort opmærksom på fordele som den tyske skole kunne byde børn fra ikke-tysksindede hjem. Der var her særlig to forhold, man kunne pege på: 1) Muligheden for at lære to sprog i grænselandet perfekt og 2) den tyske privatskoles karakter af en »lilleskole«.

I et interview som bladet »Vestkysten« den 19. oktober 1977 havde med skolelederen, Fritz Müller udtalte denne: »Vi har allerede nogle børn, som kommer fra danske familier. I sådanne tilfælde har forældrene valgt vores skole, fordi børnene dermed bliver tosprogede, hvorved børnene bliver bedre i stand til at klare sig i grænselandet. Vi har også børn fra forældre, som er tysksprogede, men ikke er tyske. For eksempel østrigere og schweizere, som bor på Nordals på grund af Danfoss. Og, så har vi selvfølgelig børn, som kommer fra hjemmetyske hjem, siger Fritz Müller.

Danske børn i en hjemmetysk skole må da

blive tysk påvirket?

– Den hjemmetyske sag står ikke forrest i mit arbejde. Det ville heller ikke kunne gennemføres, fordi vi har så mange børn med vidt forskellig baggrund. Vores skoles største fordel ligger i, at vi kun har 30 elever, og at børnene bliver tosprogede, siger skolelederen.«

Skolens idégrundlag og mål

Den udsendte brochure vakte en ikke ringe opsigt, og diskussionen udviklede sig således, at ledelsen af Den tyske skole- og sprogforening følte det nødvendigt at fremsætte en præciserende erklæring, hvori det hed:

»De tyske børnehaver og skoler er indretninger der hviler på det tyske kulturarbejdes og mindretallets traditionelle grundlag i vor hjemstavn. Målet for deres arbejde er beskrevet som retningslinier for medarbejderne i forordet til deres lære- og arbejdsplaner således:

1. »Vor skole er en tysk skole, Den vil føre eleverne ind i det tyske sprog, den tyske kulturverden og styrke det tyske fællesskab.
2. Vor skole er en tysk skole i den danske stat. Den vil derfor også indføre eleverne i den danske kultur- og sprogverden og forberede dem på tilværelsen som borgere i denne stat. Ud fra denne grundholdning er de tyske skoler åbne for alle beboere i vort grænseland, der kan erklære sig indforstået med denne holdning«.

Det eneste punkt, som ikke-tyske forældre skulle have svært ved at acceptere er udtrykket »at styrke det tyske fællesskab«, det må

forstås som en understregning af samhørigheden med det tyske folk i almindelighed og det tyske mindretal i særdeleshed, men det er vagt udtrykt. En direkte afstandtagen fra de af Fritz Müller fremsatte synspunkter har ikke fundet sted.

Man må nok gå ud fra, at en del tyske skoler lige så stille åbner sig for børn fra ikke-tyske hjem.

Herpå tyder også en række annoncer, der på dansk og tysk blev indrykket i en del annonceblade i december 1977. I disse annoncer citeres ikke sætningen fra indledningen til læseplanerne om at styrke det tyske fællesskab.

Den tyske skoles årsberetning

I følge årsberetningen fra den tyske skole- og sprogforening håber man at kunne få en større del af de børn, der går i tyske børnehaver til at fortsætte i de tyske skoler. Medens antallet af børn i tyske børnehaver mellem 1967 og 1977 har været nogenlunde konstant – det har svinget mellem 565 og 598 med 624 som maximum i 1970, – er antallet af tilmeldelser til de tyske skoler i samme periode gået tilbage fra 143 til 105. I 1977 gik af 598 børnehavebørn 27 videre i tyske forskoleklasser, mens 40 fortsatte i de offentlige, og 50 børn begyndte i tyske skolars 1. klasse, medens 27 gik videre til danske skoler, ialt 77 til tyske skoler og 67 til danske. Man tør heraf slutte, at et ikke ringe antal danske forældre sender deres børn i tyske børnehaver.

For at lette skolegangen for danske børn, har man i visse skoler indført legetimer med dansk sprog på de to første klassetrin, medens den egentlige undervisning i dansk i hjemmetyske skoler først begynder på 3. klassetrin. Der bebudes en mere intensiv information til de forældre, der sender børn i tyske børnehaver om det videreførende tyske skolevæsen. Resultatet heraf vil kunne aflæses ved næste skoleårs begyndelse.

Medens der således foregår forskydninger m.h.t. skolebilledet for de tyske skolars vedkommende, gælder noget tilsvarende ikke for de danske skoler syd for grænsen. Det kan være rimeligt til sammenligning at citere den tilsvarende indledning til de læseplaner, der bruges ved de danske skoler i Sydslesvig:

Målet for de danske skoler i Sydslesvig

»Skoleforeningens virksomhed er en del af det danske folkeliv i Sydslesvig, og dens skoler tjener den danske folkedel. Skolen skal føre eleverne ind i dansk sprog og kultur, og dens arbejde har det sigte at fremme elevernes bevidsthed om samhørighed med den danske folkedel i Sydslesvig og med det danske folk. Samtidig har skolen den opgave at dygtiggøre eleverne til at leve og virke i det tyske samfund.

Skolens opgave søges løst i den udstrækning, det er muligt, på samme måde som i den danske skole nord for grænsen. Læseplanerne udformes derfor så tæt op ad de i Danmark gældende som muligt, men under hensyn til, at forholdene på en række områder må følge bestemmelser, der også gælder for landets offentlige skoler«.

Man vil se, at denne formulering er lidt mere udførlig, og at tilknytningen til folk og folkedel er klarere udtrykt end i den tilsvarende hjemmetyske.

Det betyder ikke, at problemet med børn af forældre, der ikke tilhører den danske folkedel syd for grænsen, er ukendt. Men når børn bliver tilmeldt de danske skoler, bliver forældrene medlemmer af Dansk Skoleforening og i tvivlstilfælde må man henvise til foreningens formålsparagraf, der i al korthed lyder: »Foreningens opgave er at drive dansk pædagogisk virksomhed for Sydslesvigs danske folkedel og de med denne samarbejdende frisere«. Hvad det sidste angår, er især skolen i Risum af interesse, her undervises både i dansk, tysk og frisisk.

Hvad børnehavebørnene angår, forholdt

det sig således, at langt den overvejende del af dem går videre i danske skoler, og almindeligvis bliver det ved indmeldelsen gjort forældrene klart, at den danske børnehaven har til formål at forberede børnene til en dansk skolegang. Men der vil i et grænse-

land som det sønderjyske forekomme mærkværdige familiære kombinationer, som bevirker, at man ikke kan arbejde med passer og lineal, men må anlægge en helhedsbetragtning, hvor der også er plads for menneskelige hensyn.

DANSKE SKOLER I SYDSLESVIG

Flensborg by

	Samlet elevtal			Nybegyndere		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Christian-Paulsen-Skolen	423	464	459	58	46	37
Cornelius Hansen-Skolen	289	269	289	34	34	24
Duborg-Skolen	574	649	747	–	–	–
Gustav Johannsen-Skolen	501	531	520	42	46	42
Jens Jessen-Skolen	247	244	227	32	26	23
Jørgensby-Skolen	362	387	376	42	54	49
Oksevejens Skole	97	108	126	18	11	7
Flensborg by	2493	2652	2744	226	217	182

Det gamle Flensborg amt

	Samlet elevtal			Nybegyndere		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Frørup*)	33	33	26	–	–	–
Gulde	22	24	22	6	4	5
Hanved**)	20	19	21	8	2	5
Harreslev	153	145	146	21	18	22
Hatlund	76	79	78	5	11	9
Husby	37	38	43	10	5	4
Jaruplund	19	21	18	5	6	3
Kobbermølle	95	94	90	11	6	10
Lyksborg	147	148	133	20	20	15
Medelby	43	46	49	4	6	8
Møllebro	12	13	11	–	2	–
Skovlund	26	30	26	5	9	4
Store Vi	46	42	43	7	8	4
Sørup	67	65	58	9	7	4
Tarp	59	54	62	14	11	14
Valsbøl	23	19	26	–	–	–
Vanderup	50	43	39	8	–	6
	928	913	891	133	115	113

*) Skolen i Frørup samarbejder med skolen i Tarp.

**) Skolerne i Valsbøl, Skovlund og Hanved samarbejder.

Det gamle Slesvig amt

	<i>Samlet elevtal</i>			<i>Nybegyndere</i>		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Arnæs	20	23	11	5	5	–
Bøl/Strukstrup	55	54	72	12	15	15
Kappel	104	108	111	8	14	6
Satrup	62	64	65	9	7	11
Slesvig: Gottorp-Skolen	216	239	240	20	25	26
Slesvig: Hiort Lorenzen-Skolen	384	408	408	42	42	35
Sønder-Brarup	79	91	93	4	11	5
Treja	73	72	85	12	7	10
	993	1059	1085	112	126	108

Nordfrisland amt

	<i>Samlet elevtal</i>			<i>Nybegyndere</i>		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Bredsted	113	121	112	10	13	10
Frederiksstad	107	105	104	17	13	19
Garding	36	35	35	3	6	8
Humtrup*)	21	25	24	–	–	–
Husum	315	320	317	23	30	17
Kejtum	25	31	32	8	5	6
Ladelund	21	24	22	2	–	3
List	30	38	39	6	6	3
Læk	89	82	78	12	6	6
Nibøl	34	44	45	4	3	4
Nykirke	10	11	10	1	1	–
Risum	48	52	51	4	8	9
St. Peter	10	11	8	2	1	1
Sønderløgum	8	7	7	1	5	3
Tinningsted	37	31	26	6	2	1
Tønning	137	152	151	19	12	21
Vesterland	146	152	143	14	11	13
Vollervik	8	12	15	–	4	3
Vyk	13	12	10	3	2	–
	1208	1265	1229	135	128	127

*) Børn fra Sønderløgum fortsætter efter 4. klassetrin skolegangen i Humtrup.

Rendsborg-Egernførde amt

	<i>Samlet elevtal</i>			<i>Nybegyndere</i>		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Askfelt	17	14	17	2	4	3
Egernførde	244	255	266	28	28	34
Karby	24	21	15	3	2	2
Rendsborg	296	283	256	30	24	19
Riseby	40	43	38	5	5	1
Vestermølle	22	20	26	6	4	8
	643	636	618	74	67	67

Sammendrag:

	<i>Samlet elevtal</i>			<i>Nybegyndere</i>		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Flensborg by	2493	2652	2744	226	217	182
Det gl. Flensborg amt	928	913	891	133	115	113
Nordfrisland amt	1208	1265	1085	135	128	127
Det gl. Slesvig amt	993	1059	1229	112	126	108
Rendsborg-Egernførde amt	643	636	618	74	67	67
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	6265	6525	6567	680	653	597

Tyske skoler i Nordslesvig

	<i>Samlet elevtal</i>			<i>Nybegyndere</i>		
	1975	1976	1977	1975	1976	1977
Gymnasiet i Åbenrå	212	170	146	–	–	–
Åbenrå	151	171	184	17	11	16
Haderslev	114	135	141	13	18	10
Sønderborg	140	146	139	14	14	11
Tønder	178	176	172	9	12	5
Tinglev	237	237	245	17	11	14
Højer	30	29	31	3	4	2
Burkal	85	79	71	8	6	10
Felsted	20	18	26	2	3	6
Gråsten	70	74	82	8	10	13
Løgumkloster	43	51	48	3	4	5
Ravsted	36	36	28	3	5	0
Brunde	23	23	31	3	4	7
Jejsing	20	19	19	3	4	2
Nordborg	32	34	29	5	4	1
Nørreløgum*)	16	–	–	3	–	–
Øster Højst	16	15	11	–	3	0
Sommersted**)	10	–	–	2	–	–
Jyndeved***)	10	10	–	1	2	–
Padborg	28	24	16	10	1	3
Uge	11	13	12	2	4	0
Efterskolen i Tinglev	51	46	58	–	–	–
Ialt	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	1533	1506	1489	126	120	105

*) Skolen i Nørreløgum er sammenlagt med skolen i Løgumkloster.

**) Skolen i Sommersted med skolen i Haderslev.

***) Skolen i Jyndeved er nedlagt.

Børnehaveklasser ved Tyske Privatskoler

	1975	1976	1977
Åbenrå	13	9	9
Sønderborg	11	13	6
Haderslev	16	10	12
Tinglev	9	11	12
Burkal	6	7	5
Børnehaveklasser ialt	55	50	44

Tyske privatskoler
inclusive børnehaveklasser 1588 1556 1533

UDVIKLINGEN 1952-1977

	Danske skoler i Sydslesvig			Tyske skoler i Nordslesvig			Samlet elevtal incl. børne- have- klasser
	Samlet elevtal	Antal skoler	Nybe- gyndere	Antal skoler	Nybe- gyndere	Samlet elevtal	
1952	84	663	10962	25		884	
1953	86	736	9977	27		886	
1954	88	571	8855	28		911	
1955	89	532	7722	29		962	
1956	85	485	6728	29		1039	
1957	86	462	5901	30	158	1115	
1958	86	449	5431	30	162	1196	
1959	82	410	4968	31	191	1298	
1960	81	383	4633	29	190	1376	
1961	81	433	4554	29	166	1474	
1962	81	405	4301	29	168	1519	
1963	80	404	4189	29	184	1594	
1964	80	440	4083	29	166	1632	
1965	77	470	4048	28	156	1632	
1966 (april)	73	539	4118	29	156	1637	
1966 (december*) ...	71	300	4100	-	-	-	
1967 (august*)	68	430	4158	29	143	1654	
1968	68	563	4335	26	137	1648	
1969	68	612	4599	26	137	1652	
1970	65	596	4792	25	141	1645	
1971	65	648	5067	24	127	1617	1657
1972	64	763	5520	24	132	1603	1652
1973	59	754	5865	22	129	1588	1654
1974	59	684	6017	22	130	1560	1622
1975	58	680	6265	22	126	1533	1588
1976	58	653	6525	20	120	1506	1556
1977	58	597	6567	19	105	1489	1533

*) Disse to terminer repræsenterer de såkaldte kortskoleår, der gennemførtes i forbindelse med om-lægning af skoleårets afslutning fra april til juli.

Breve til og fra Nustrup

AF J. CHR. HOUBORG

Lærer J. Chr. Houborg, Odense, har udvalgt citater fra en række breve blandt 200, som under den første verdenskrig blev udvekslet mellem hans mors forældre Hanne og Hans Nissen, Store Nustrup.

Min mormor, hvis pigenavn var Huusmann, blev født i Hjartbro, Bevtoft sogn i 1878 på en lille gård. Hun var et oldebarn af Der Schuster von Tondern¹. I sin ungdom var hun elev på Vinding Højskole og senere ansat på et asyl i Birkerød, hvor min morfars søster Karen var lærerinde. Hun har fortalt mig, at hun har sejlet som serveringsdame på Haderslev-Assens færgen. Hun var en kusine til skibsreder Clausen.

Min morfar blev født i Bæk, Nustrup sogn i 1877 også på en gård. Min morfar har fortalt, at hans mor blev født uden for ægteskabet, men for at bøde på dette fejltrin satte hendes far hende i stand til at købe gården i Bæk omkring 1830.

Begge mine bedsteforældre er vokset op i trygge økonomiske forhold.

Min morfar har fortalt mig, at han egentlig helst ville have været ind til en af etaterne, men han ville under ingen omstændigheder i tysk uniform. Det er således ikke nogen tilfældighed, at der ikke findes et eneste soldaterbillede af ham, bortset fra et gruppebillede. Han blev udlært murer, gik på valsen og tre vintre på tekniske skoler i København før århundredeskiftet. Han har også været elev på Vallekilde Højskole.

Mine bedsteforældre blev gift i 1905 og byggede hus i Store Nustrup, hvor min mor-

far levede til sin død i 1949. Min morfar boede der til 1956, hvorefter han tilbragte det sidste leveår hos sin datter Karen i Århus.

Min morfar var bygmester og byggede blandt andet Nustrup Forsamlingshus. Da han efter genforeningen blev kreditforeningsrepræsentant og overtog posthuset, opgav han byggeriet.

Min morfar blev først indkaldt i juni 1915, fordi han som ung havde haft tuberkulose i lungerne. Den havde indkapslet sig, men han var dog ikke mere fysisk svækket, end at han som nævnt gik på valsen i England, Tyskland og Holland. Han blev da også 80 år og røg til sin død fem pakker tobak ugentligt. Denne tuberkulose var skyld i, at han blev indkaldt til reservetropperne.

Min mor har mere end 200 breve, som min morfar og mormor har skrevet til hinanden under krigen. Jeg har udvalgt citater, som giver et billede af de to, og som viser, hvordan tilværelsen også kunne forme sig for en soldat under krigen. Jeg har søgt at undgå gentagelser og de mest almindelig kendte ting.

Det første kort efter indkaldelsen og det eneste på tysk lyder:

Hamburg 25/6 15.

Abends 8 Uhr.

Liebe Hanne. Vorläufig geht es mir sehr gut, meine Adresse ist Musketier Nissen, Rekruten Depot, Ers. Batt., Regm. 76, 5. Korporalschaft, Stube 221, Hamburg Kaserne 2.

I et af de første breve (2/7 15) fortælles om soldatertilværelsen.

... Paa Søndag skal vi i Kirke og vistnok

1. Der Schuster von Tondern. Eine Geschichte aus dem Leben meines Urgrossvaters von E. Edert.

aflægge Faneeden . . . . I Morges fik jeg mig en ordentlig Omgang Udskaeld af Underofficeren. Der blev raabt: Himmel Kreuz, Donnerwetter, der Stubenälteste liegt noch im Bett, nun wird die Sache bald ungemütlicher mein lieber Nissen osv. osv. . . . . men det er akkurat som at slaa Vand paa en Gaas. For en Soldats første Pligt er at trykke sig.

Senere i samme brev:

. . . I Eftermiddags blev vi ført til en Badeanstalt inde i Byen. Vi fik Badebukser, Haandklæder og Sæbe udleveret. Jeg har ikke set saa flot en Badeanstalt, siden jeg var i London. Fliser paa alle Vægge og Terrazogulv, Porcelainskummer med varmt Vand til Fodbad. Saa sæbede vi os godt ind, fik varmt Styrtebad og saa ud i et stort Svømmebassin. Det er den bedste Omgang vi har faaet her.

Min mormor skrev 27/7 15 blandt andet:

. . . Fru W [fru pastor Weiland] kom ogsaa og vilde trøste, hun var selv saa glad over, at hendes Mand lige havde faaet sine Papirer med et uundværlig tilbage, og kunde ikke skjule det. Tille [Hybschmann] var gal på T., saa siger Fruen, ja, men Herregud, de kan da ikke standse Krigen, fordi Eders Mand skal med. Nej, siger de saa, men det er jo fortvivlet, for vi Danske her, det maa være meget lettere for Tyskerne, som er i Besiddelse af den fornødne Fædrelandskærlighed. Ja, den skorter det paa her, sagde Fruen saa noget stramt . . . .

Under hele krigen lykkedes det min morfar at udnytte sin sygdom, så han i soldatertiden var i Hamborg og således undgik at komme til fronten. Man havde ham nok med rette mistænkt for at simulere sygdommen værre, end den var. Det hedder således i brev af 1. sept. 15.

. . . I dag har jeg meldt mig syg igen, og

det var naturligvis rent tosset saadan igen. Feldwebelen skældte mig ud for en Svinehund og lovede mig, at hvis Doktoren erklærede mig for sund, blev jeg puttet ind i tre Dage, og saa kom han endda med ind til Lægen og sagde til ham, at jeg var slet ikke syg, jeg simulerede. Jeg havde haft fri i otte Dage og kun gjort tjeneste i Gaar og i Dag meldt mig syg, hviskede han til Lægen. Naar jeg sagde noget, blev der sagt Hold Mund. Men grundigt undersøgt blev jeg da, og Lægen havde sat mig til noget andet, tror jeg, hvis han havde maattet raade . . . . Nogen tjeneste maa De jo da kunde gøre, sagde Lægen. Jeg maatte saa være fri for at bære Tornysteret i otte Dage . . . . Og da vi kom ud, gik jeg lige hen til Feldwebelen og sagde til ham, at saadan noget maatte han da ikke tro om mig, jeg var virkelig syg. Ja, sagde han, han kunde ogsaa nok se, at jeg ikke simulerede, dertil var han alt for stor en menneskekender . . . . men i disse Tider maa vi jo alle bide Tænderne sammen.

Inflationen havde min morfar forudset allerede i brev af 7/9 1915.

. . . Du skal ikke tage dig Pengesorgerne for nær, der er saamænd ingen Grund til at spare, for endnu kan man da faa noget for Pengene, men Marken vil vist synke mere i Værdi . . . .

I mange af brevene holdt mormor morfar underrettet om krigens forløb ved at citere Politiken, som man holdt i alle krigsårene. Den blev dog først udleveret, når det tyske posthus havde læst den. Min mor har fortalt, at hun tit har stået en halv time og ventet på bladet.

Min mormor 17/9 1915:

. . . Tænk Lavrits Fogh er vist falden, ja, er det ikke sørgelig, de fik hans Ejendele sendt hjem forleden Dag, men ikke et Ord ellers,

Familiebillede. Hans Nissen, Store Nustrup, (f. 20.3. 1877, d. oktober 1957) og Ida Johanne (kaldt Hanne) Nissen, født Huusmann (f. 8.7. 1878, d. 23.6. 1949) med de fire børn: Dagny (f. 1905), Karen (1907–1976), Clara (f. 1912) og Jens Christian (kaldt Bror) (1911–1970). Foto 1922 W. Schützsack, Bækskov.

men alt Brevvæsen er vist standset fra den Side. Men det er jo saa stor en Sorg, jeg var omme hos Morbrors at spørge lidt til dem i Gaar. Det er nu vist den femtende her fra Sognet. Jeg tror, at det snart bliver galt paa Balkan efter Politiken at dømmе, men det har vi jo syntes saa tit. Nede i Galicien faar Østrigerne stadigvæk Klø, Russerne melder, at de fra den 12. Sept. har taget 40000 Fanger, det er da ikke saa lidt . . . .

Mormor ville have, at morfar skulle søge orlov, men som han skrev 5. oktober 1915:

. . . Da du var heroppe [Hamborg] snakkede vi om Orlov, og om at være syg. Begge Dele kan ikke forliges. Og du sagde saa: »Jeg synes hellere at du skulde melde dig syg«.

Og saa kan jeg jo ikke faa Orlov. »Det maa vi finde os i«, svarede du . . . . Jeg tror, at noget af det mest tossede man kan gøre i denne Tid er at lade sig lede af Følelser (til en vis grad da). Jeg tror at man naar længst ved kun at lade sig lede af Forstanden (atter til en vis Grad, lille Mor) . . . . Jeg talte forleden med Laus Ravn om kammeraterne her og Tyskerne og sagde: Ja, nu kan jeg forstaa, at vi faa danske Nordslesvigere kunde holde den tyske Kultur Stangen. Ja, sagde han, og det havde han vist Ret i, den danske Kultur har gennemsyret hele Folket, den tyske kun de øverste Lag.

En sjælden gang er der en dyster krigsstemning i min morfars breve, som i følgende brev fra 4. oktober 1915.

. . . I Gaar havde jeg Besøg af Laus Ravn, og da jeg samtidig havde udgangstilladelse, gik vi os en lang Tur ind til Hamborg og læste de danske Blade. Det gaar nok frygteligt til inde i Frankrig. Vi havde det ellers saa rart sammen, fik rigtig talt ud, og det manglede vi begge to. Gud maa vide, om vi ses mere? I Dag eller i Morgen tager han sammen med brændselsrummet til svinesti og havde for flere af Sted til Belgien til videre Uddannelse hedder det. Han var en prægtig Kammerat, den bedste jeg har haft . . . . Laus tog det endda temmelig roligt, han har ellers forhen været lidt nervøs, naar der blev talt om, at vi jo dog skulde af Sted en Gang.

Vi var ogsaa ved at være lidt nervøse her paa Stuen i Dag til Morgen, ja, ikke jeg, men de, som havde været her en syv-otte Uger. Underofficeren fortalte, at der var kommet Ordre, at Lazaretterne skulde tømmes. Man venter nok flere saarede hertil fra Fronten. Jeg tager det nu temmelig roligt. Efter hvad jeg kan forstaa, bliver vi inddelt i noget, Lægerne kalder negativ og positiv Tuberkulose. Jeg hører til de negative, der har Symptomerne lydende paa Tuberkulose, men det kan ikke fastslaaes med Bestemthed. De andre Nordslesvigere, som er her, er desværre positive, men det ved de ikke noget om selv, især er vist Hans Dall fra Hygom temmelig haardt angrebet, ham kan jeg ellers godt lide . . . . Hvor det dog gjorde mig ondt, da jeg læste i Modersmaalet, at M. Mygind og N. Schmidt var borte, og nu ogsaa M. Gram, ja, den forbandede Krig.

Min mormors brev er oftere præget af krigens gru. Her er svaret på ovenstående (10/10 1915).

. . . Jeg var saa bedrøvet over, at dine Kammerater skulde bort, og jeg kunde ogsaa mærke paa dit Brev, at det gjorde dig ondt for Laus Ravn, at I skulde skilles. Og saa gaar det jo nok inde mod Vest, som man kunde tænke sig. Der bliver ødslet med Men-

neskeliv, uden at det frugter noget. Nu har vi de samme stillestaende Kampe igen som i Forsommeren, derved bliver det, kun at de paa begge Sider maaske har formøblet 1000000 mennesker. Nej, det giver ingen Ro, saalænge der er unge Mænd endnu, og de ikke har gjort alle vi Kvinder og Mødre til Enker. Ja, det er en rar Verden at leve i, og saadanne Mennesker, som bestemmer den Slags, kan fare løs, som de vil, og vi andre maa finde os i, at vore Sønner, Mænd og Brødre bliver slaaet ihjel i Millionvis. Sommetider raser jeg og synes, jeg kunde gøre noget rigtigt galt, skrive til det høje Ministerium, at vi ikke vil finde os i det længere, men de vil vist kalde mig gal og spærre mig inde, skønt man kunde maaske nok sige som Faster, at enten er alle Mennesker gale eller ogsaa jeg selv, men jeg tror nu ikke det er mig . . . . Bedstefar var højt oppe og mente, at nu fik Krigen snart en Ende. Jeg sagde ogsaa: Gid jeg kunde tro det, saa vilde jeg gerne, men jeg er desværre ikke saa letsindig som jer. Vi bliver skuffet den ene Gang efter den anden i det Stykke. Men mærkelig er det, hvor gerne man vil høre og tale om det lille Ord Fred . . . Selv om man ikke tror det, er det ligesom det sætter en i bedre Humør, naar man taler om det. . . .

Morfar kom på lazaret og fik tid til at spekulere over krigen (8/11 15):

. . . Tak for Pakken, jeg fik den lige nu, og det nye Sibirien (?) glæder jeg mig til at læse, skønt det hele forekommer én saa underlig fjernt nu, mens Krigen raser, det vil sige, jeg ved godt, alt det man faar at vide af Aviserne, men mine Tanker beskæftiger sig ikke meget dermed. Jeg har en kold næsten udeltagende Vished om Sejren. Nu lader det til, at Socialisterne begynder at røre paa sig, inden Rigsdagssamlingen begynder, saa det vil vist give et eller andet Tilskud til Soldaterkonerne i den kommende Samling. At Danskerne har tænkt paa Soldaterkonerne

Soldatenrast Hamburg

Grindelallee 26.

14-1-16.

Kære lille Haumma! Mange tak
for dit lange Brev. Det glædede
mig saadan at man var saa
rød med jer, både i Bertoff og
Hjærtbro. Jeg har det som ved -
vænlig i idummet men er lige
ved at ha' Fiden helt optaget.
Selv om Morgenen man jeg skynde
mig med at rede Peng senere
Frokost o.s.v. for at være omme
paa Kunst- og Industri skolen
Kl. otte. Nu er jeg der hvor For -
middag, vi har rigtig nok kun
Arkitekten de tre Dage om Ugen
men jeg vil hellere slaa derom -
me og lege end gaa og drive

glæder mig overordentlig, jeg synes ligesom du, at man bedre kan være bekendt at være dansk. . . .

Interessen for Sibirien skyldes sikkert, at morfars bror Jep havde været ansat ved et dansk-sibirisk selskab som købmand. Endnu bevarede breve fortæller om rejser til den kinesiske grænse for at købe silke og te. Han kom egentlig til Rusland for at lære russerne at lave smør. Han døde i Sibirien i 1913.

Mens min morfar var på lazaret, fulgte han samtidig et mesterkursus.

Om kurset (30/1 1916):

. . . Vi skal til, eller rettere sagt, vi har be-
gyndt at lave Masseberegning og statisk Be-
regning over en Nybygning. Det viser sig, at
jeg er godt dreven i Masseberegning. Der-
imod kan jeg mærke, at jeg mangler Øvelse
i Facadetegning, men Læreren maa ligegodt
indrømme, at jeg har Smag. Men mit Tysk
er det kun daarligt bevendt med, især Gram-
matik, vi har ellers en meget dygtig Lærer,
en Paulsen fra Tønder, men han er ogsaa
Søstersøn af gamle Caper, en højt anset
Tysklærer og Udgiver af Lærebøger i Dan-
mark. . . .

Nogle breve fortæller om mangelen på de
daglige fornødenheder i et håndværkerhjem i
en landsby, hvor familien havde indrettet
brændselsrummet til svinesti og havde for-
pagtet et lille stykke jord tilhørende præste-
gården. Brevene er fra 1917.

Fra morfar:

. . . Det var rigtignok ærgerlig, at Nis [hans
bror] ikke kunne levere flere Kartoffler. Hvad
skal du gøre? Naturligvis se at faa fat paa
nogle, men hvorledes. At melde det til Kom-
muneforstanderen hjælper vist ikke stort,
men er jo altid et Forsøg værd. Jeg tænker
ellers, at det er forsents i Byerne at faa Kar-
toffler. Spørg Venner og Naboer, om de har

nogle. Men det hjælper vist heller ikke. Hvis
jeg var hjemme, vilde jeg gaa fra Hus til
Hus i Lille Nustrup Mark og ud paa Heden,
bagefter til Gabøl. J. Gram plejer at have
mange. Hvis du kunne faa en Dag eller to til
overs, skulde det være mærkeligt, om der
ikke kunde drives Kartoffler op. Skriv straks
til Bedstefar, om han ingen har eller kan
skaffe nogen i Hjartbro. Faar du ingen i Nu-
strup, skriv saa til Kirsten Mygind. Hun
plejer at have nogle. Og saa smøre sig om
Munden, mens hun klager sin Nød. Det er
paa allerhøjeste Tid, du faar nogle. En skøn-
ne Dag faar de bare Ordre til at aflevere
ligesom i Fjor. I Kiel har de ingen Kartoffler
haft i de sidste fjorten Dage og har atter haft
spektakler derover, fortæller Folk, der kom-
mer derfra . . . .

Et brev fra mormor:

I Morgen skal Kjestine og jeg til at vende
min grønne Kjole for anden Gang, det kan
blive helt interessant, bare den maa blive
pæn igen, men det tænker jeg næsten. Bør-
nenes Vintertøj har jeg da næsten færdigt,
jo, de skal vist have en Omgang Tøjsko in-
den Jul . . . Jeg har ellers i den sidste Tid
spekuleret paa at slagte den lille Gris sam-
tidig med den store, vi maa nemlig slagte
den slags smaa Grise for Tiden uden Tilla-
delse, og de bliver altsaa ikke regnet med,
saa vi kan faa Kødkort til Juni, regner jeg
med.

Jeg tror, at vores Saltbalje bliver lige saa
god som sidste Aar. Den Gris bliver jo nær-
mest til at koge paa, der er jo hverken Flæsk
eller Fedt. Men jeg lover de skal blive staa-
ende, saa længe der er Foder. Men jeg har et
grueligt Mas med at koge tre Gryder til den
hver Dag. Den smule Korn, vi har samlet,
kan vi haardt have nødig til Brød og Gryn.
Tænk vi kan kun tillade os at spise Brød om
Morgenen nu, og saa faar Børnene et Stykke
med i Skole, om Aftenen spiser vi allerhelst
Grød kocht i Vand eller Mælk, ligesom vi nu
har, og deraf bliver vi godt mætte. Hvis vi

kun faar Kartoffler om Aftenen uden Brød, saa er det ligesom Børnene er lige sultne.

Hønsene er slemme ovre paa Rugmarken. Rugen er lige kommet op, men vi hysser jo efter dem, og det er saa kedeligt at ligge i Spektakel med Naboerne for nogle Høns. Præsten spurgte mig forleden, om vi havde Staldgødning til ham. Han læste Kontrakten op for mig. Jeg blev helt hed om Ørerne, for jeg havde ikke ventet det før til Foraaret. Han var saamænd meget flink og kunde godt forstaa det var svært det første Aar . . . Jeg var hos M. Lund, men der var ingen Guano at faa. Han skulde dog nok lægge til Side. Saa var jeg hos E. Hybsch. med en Regning, de var meget elskværdige. De havde lige kogt Sukkerroer. To Tørvekurve fulde havde givet 14 Pund Sirup, men det er et forfærdeligt Slid, for de skal vrides igennem et Saftklæde . . . .

Det er rigtignok kedeligt, hvis du ingen Orlov faar til Jul, for det er den eneste Fornøjelse Soldaterne og deres Familier har, men naturligvis alt for Fædrelandet . . . .

I august 1916 kom min morfar efter en undersøgelse i Kiel på et rekreationsophold på det tidligere kurhotel Wilhelminehöhe, Sanct Peter ved Vesterhavet. Opholdet varede 12 uger.

Min mormor har åbenbart ikke været flink til at skrive, for morfar begynder og slutter sit brev ret ironisk. 13/9 1916.

. . . Jeg synes ellers jeg har Grund til at skænde over dine lange og mange Breve, men eftersom og saasom vi har faaet »Bohensuppe mit Hammelfleisch« til Middag, og jeg fik to Portioner Kød, og af den Grund føler mig veltilpas, lader jeg Naade gaa for Ret . . . . Jeg har det jo ellers, som du skriver godt, læser, driver, bader, sover og læser igen . . . . Brødet bliver tyndere og tyndere, og det er en almindelig vittighed at sige: »Fenster zumachen – sonst weht uns das Brot weg«, naar vi kommer til Kaffe eller

Frokost . . . . Det tyske Sprog har faaet en ny Glose »ein Heimatschuss« . . .

Og nu kærlig Hilsen til jer allesammen, for en sikkerheds skyld lægger jeg et Frimærke ved . . . .

Min morfar fik nu orlov indtil videre. Han gik hjemme til august 1917. Men så gik det galt, og det var på en måde hans egen skyld.

Ved uddelingen af brød fik gendarmen dobbelt ration, og morfar klagede da til kommuneforstanderen og sagde, at hvis de skulle sulte, skulle det være på lige fod. Resultatet blev, at gendarmen anmeldte ham. To soldater med oplantede bajonetter bragte ham til Hamborg.

I følge brevene blev der iværksat en større undersøgelse for at finde ud af, hvorfor han ikke var blevet indkaldt igen efter orloven. Men det fremgår, at han havde underrettet sit kompagni om opholdene både i Kiel og St. Peter, og fejlen var således ikke hans. Han har fortalt mig, at han tror, at militæret havde smidt hans papirer væk.

Han blev flyttet til Locksteder Lager uden for Hamborg og var der beskæftiget med at samle kartofler, plukke brændenælder, hugge brænde etc.

Man kan efter dette forstå, at forholdet til hjemmetyskerne ikke var det bedste. Det gælder dog ikke præstefamilien, som var de eneste hjemmetyskere, man kom sammen med.

Således skrev min mormor 1/12 1917:

. . . Vi havde ellers saadan en morsom Aften, da Fru W [Weiland] og Ellin [hendes datter] var herovre. Vi læste Jeppe Aakjærs »Da Lampen tændtes«, som er saa morsom, og saa sang vi Sange bagefter. Jeg tror nok, at vi morede os allesammen, det er den livligste Aften, vi har haft, siden du rejste . . .

Det lykkedes min mormor at få præstefruen med i den danske sangforening, men dog først efter våbenstilstanden. Fru pastor Weiland blev altid omtalt som Fruen og degnens

kone som Madammen.

Spørgsmålet om, hvad der skulle ske efter krigen, har min mormor berørt i et udateret brev:

... Jeg glemte at fortælle dig, at Folk herhjemme er meget spændte paa den ny Militærlov, hvad den indeholder, og der gaar allehaande Rygter desangaaende. Nis [Hans Nissens bror] mener, at han godt kunde komme med ogsaa, men saa skulde Jørgen Frank [hjemmetysker] da ogsaa, det var altid en trøst. Nis fortalte ogsaa hvor morsomt det er, at det nordslesvigske Spørgsmaal stadigvæk dukker op, Tyskerne gaar og snakker om, at det godt kan være, at Haderslev Kreds bliver afstaaet til Danmark som Løn for deres Neutralitet, de skal ellers faa Løjer med os, siger J. Frank. Degnen skal ogsaa have berørt det i Skolen. Heinrich Dahl er en af de sidste, som er bleven indkaldt, og skal være kommet ned til Frankfurt am Main. Det har han godt af, sagde Præstens Datter forleden, han er jo en stor Dansker. Jeg har da heller ikke gidet snakke med dem siden jeg kom fra Hamborg . . . .

Børnene er naturligvis omtalt i hvert eneste brev, således fra 14/12 17:

... Saadan som Børnene er kommet sig, siden du var hjemme, 17 Pund i alt. Jeg er saa glad for det, for saa er der da ikke Tale om Underernæring. Dagny 7 Pund, Karen 4 Pund, Bror og Klara hver 3 . . . . Børnene glæder sig saadan til Jul. Klara snakker mest om Far. Mest om, at du ikke kommer hjem. De var alle fire forleden nede at købe Juletræ. Hvor var det godt vi havde gemt nogle Lys fra i Fjor. De købte det kønneste, der var. Havde det ikke været for de Æbler om at gøre, tror jeg ikke, jeg var rejst til Haderslev, men Jul uden Æbler. Det kedeligste er, at vi ikke kan gøre noget for dig, lille Far. Vi sender to store Pakker sidst i næste Uge. Det bliver det eneste, du faar at holde

Jul med . . . .

Bare det maatte blive Fred, saa var det ingen Sag at fejre Julen. Frans G. tror det, og han er en fornuftig Mand . . . .

Forleden Morgen sagde Bror til mig, Mor lyver du aldrig. Nej, det gør jeg da ikke, lille Bror. Ja, det gjorde du i Nat, for Du sagde til mig, at jeg kunde godt sove, og det kunde jeg ikke . . . .

I et af de sidste bevarede breve fra januar 1918 hedder det om helbredet:

... Jeg er sluppet for det hele, da jeg var blevet lidt forkølet og havde faaet Snue. Jeg meldte mig syg i Fredags og fik tre Dages Bettruhe, saa egentlig skulde jeg ligge i Sengen. Maaske melder jeg mig syg i Morgen igen, for ovenpaa tre Dages Bettruhe maa da vist følge et Par Dages Schonung.

Fra marts og til krigens slutning er der ikke bevarede breve. Min morfar blev i Lockstedter til november 1918.

Han blev medlem af Det nordslesvigske Tilsynsråd og deltog ivrigt i valgkampen forud for afstemningerne i både 1. og 2. zone. Han har fortalt mig, at han navnlig agiterede på værftet i Flensborg, fordi han som håndværker havde gode forudsætninger for at tale med arbejderne der, og fordi han talte godt plattysk. Men da han kendte stemningen på værftet, var han ikke overrasket over afstemningsresultatet. Iøvrigt gik han helt og fuldt ind for H. P. Hanssens grænsepolitik.²

Han havde en navneliste over dem, der i Nustrup sogn formodedes at have stemt tysk, og opbevarede den i sin tegnebog så længe han levede, sammen med en mønt, han havde fået af en russisk krigsfange for et brød, han havde foræret denne.

2. Om det politiske arbejde se Sønderjysk Månedsskrift marts 1965 Hans Nissen: Klage over hr. Hubatsch.

Revolutionen i Brøns november 1918

AF H. BEIER

Den revolution, forpagter H. Beier, Jægerspris, fortæller om – hans hjemmelsmand deltog selv i affæren – var ganske ublodig, nærmest fornøjelig. Det eneste problem i kølvandet på den animerede efter-revolutionstionsfest var tjæren på mindestenen fra Tre-årskrigen.

En holstener, der i slutfasen af første verdenskrig lå som tysk soldat i Brøns, har for mere end 50 år siden fortalt mig følgende:

Brøns forsamlingshus var i krigsårene 1914–18 belagt med tysk militær sådan at forstå, at det var Sammelstelle (samlingssted) for soldater, der var indkvarteret rundt omkring i sognet.

I den tid jeg lå der, uddannedes vi, mine kammerater og jeg, som maskingeværskytter. Vi udgjorde et mandskab sammensat af tidligere sårede og syge fra alle tænkelige frontafsnit.

Efter endt nyuddannelse var det selvfølgelig meningen, vi på ny skulle gøre fronttjeneste.

Før jeg blev såret, tilhørte jeg en maskingeværgruppe, så for mit vedkommende var genuddannelsen kun en leg.

Mit sår eller rettere mine sår fik jeg på vestfronten i en fremskudt maskingeværstilling ude i det såkaldte ingenmandsland. Der lå vi fire mand ialt, og vor opgave var at give en eventuel angriber – det være sig få eller flere – en ubehagelig modtagelse.

Når det var vor tur til at besætte stillingen, kunne det kun ske i ly af nattens mulm og mørke, og en sådan vagt, der på os virkede kedsommelig, varede et helt døgn.

Den eneste oplevelse, vi hidtil havde haft,

var en allieret flyvers tilsynekomst. Dette besøg – om man kan kalde det sådan – var meget regelmæssigt. Hver eftermiddag kl. 16,15 kom han ganske lavt ind over os, vel-sagtens for at kontrollere om vi stadig var der, hvad vi altså var.

Sådan var det, det skete. Vi var nemlig blevet enige om at få lidt afveksling i vor ensformige tilværelse, idet vi aftalte med hinanden, at kom flyveren igen – denne nysgerrige skidderik –, ville vi forsøge at skyde ham ned med maskingeværet. Og han kom jo, vi tog sigte og gav ham en ordentlig salve dog tilsyneladende uden at ramme.

Flyveren opdagede selvfølgelig vort nedskydningsforsøg. Han må have foreslået egne kanoner at give os svar som fortjent, for snart efter faldt den ene granatbygge efter den anden i vore nærmeste omgivelser.

Efter omtrent tyve minutters beskydning kom en granat lige ned i hullet til os. Mine kammerater dræbtes alle tre. Jeg blev slynget adskillige meter bort ovenud af hullet og såret syv forskellige steder, så det blev os en dyr adspredelse, som det havde været bedre at være foruden.

Efter et langvarigt hospitalsophold havnede jeg som 20 % invalid i Brøns, og mens jeg lå der, var det, den tyske hærs sammenbrud kom.

Rygtet gik, at flåden gjorde oprør i havnen ved Kiel.

Postbesørgelsen var inddraget, og vi fik af den grund hverken breve eller aviser, og hvem tror så ikke på rygter?

En dag hele kompagniet som sædvanlig var samlet i forsamlingshuset, hvor vi sad og drev på bænke og borde, ventende på at

blive kommanderet ud til tjeneste, drøftede vi ganske hæmningsløst, om vi ikke skulle forsøge det samme, som flåden i Kiel med heldig udgang havde gjort. Inden vi så os om, var vi faktisk enedes om at nægte at gå i tjeneste.

Nå, Feldwebelen kom. En særlig modig kammerat iblandt os gjorde denne opmærksom på, at nu ville vi ikke springe soldat mere, nej, nu ville vi hjem.

Feldweberen gjorde det eneste fornuftige – skyndsomst at forsvinde.

Vi kunne jo nok regne ud, hvad han ville foretage sig, nemlig indberette os til kompagnichefen, der lå i kvarter i byens flotteste hus ikke langt fra forsamlingshuset.

Hurtigt meldte reaktionen sig efter vor vægring mod al fremtidig militærtjeneste, og de mere besindige elementer iblandt os kom snart til den erkendelse, at det vist var et meget overilet og farligt foretagende, vi havde vovet os ud i.

Opsætsighed mod hæren straffes som bekendt strengt, og i løbet af 0,5 blev vi enige om, at det nok var klogest at krybe til korset.

Derpå sendte vi nogle delegerede til kompagnichefen med besked om, at vi indså det urette i vor tjenestevægring. Kort sagt, vi var rede til atter at parere ordre.

Inden længe kom Feldwebelen igen. Denne førte os over på heden mellem Brøns og Skærbæk, hvor vi fik en ordentlig stropetur. Som legen gik allerbedst, dukkede der to marinesoldater op.

Hvad vi – et helt kompagni – ikke turde, det turde disse to.

De hilste os med ordene: »Schluss machen, Kameraden, jetzt gibt's keinen Dienst mehr!«

Det var vi svært med på, og med de to marinere foran fulgte vi banelinjen til Møllevejen ved Brøns stationskro. Ad denne vej er der kun et par hundrede meter til forsamlingshuset.

Stadig med marinere foran gik det nu videre ad landevejen.

Snart bemærkede vi en holdende militær-

bil ud for forsamlingshuset, og bange anelser kom over os.

Sæt nu, det var majoren fra Toftlund – hvad det senere viste sig at være –, der var kommet på grund af vort forsøg på opsætsighed, og de to marinere ikke havde held til at gennemføre vort nye forsøg på mytteri, ja, så var konsekvenserne uoverskuelige.

Måske blev hver 10. mand pillet ud og skudt? Situationen var virkelig yderst prekær.

Nå, heldigvis var der godt med graner til venstre eller syd for vejen. Snart smuttede en og så en anden over grøften og ind mellem træerne, og da marinere nåede helt hen til bilen, var hele kompagniet som blæst væk fra jordens overflade.

Jo, vi var skam nogle gæve fyre.

I samme nu de frygtløse marinere nåede den holdende bil, kom majoren og hans adjutant ud fra forsamlingshuset, hvor de ikke havde truffet nogen hjemme. Man kan jo nok gætte sig til, hvad slags ærinde de herrer var ude i.

Mens den ene marinesoldat med skudklar pistol holdt officererne i skak, røg den anden på majoren, og med ordene: »Axelstücker weg!« hev han skulderstropperne af ham og umiddelbart derefter også af adjutanten. Deres våben måtte de selvfølgelig også aflevere.

I degraderet og afvæbnet tilstand fik de endelig lov til at kravle ind i vognen og køre bort.

Derpå myldrede vi ud af granerne, og vi syntes da selv, vi var nogle allerhovedskarle.

Marinere havde medbragt et rødt revolutionsflag. Det hejste vi op ved forsamlingshuset, og stemningen var efterhånden den, man kalder animeret.

Vi solgte af vort udstyr til hvem af den stedlige befolkning, der ville købe. En riffel og 400 patroner f.eks. gik for 20 mark, og den handel var der kun gensidig fordel ved.

For de mange rare penge, vi så nemt kom

i besiddelse af, lavede vi et kæmpesold i Kirkekroen. Et par af mine kammerater lavede i deres fuldskab en kedelig slyngelstreg den nat. De tog en spand med kultjære – guderne må vide, hvor de har hittet den – og hældte indholdet ned over den smukke mindsten fra Treårskrigen.

Vi festede og svirede natten lang. En masse lyspatroner fra vort depot skød vi op i luften, hvilket bogstavelig talt forandrede nat til dag, så effektive var de.

Dagen derpå startede vi modige maskingeværfolk hjemrejsen, og så er der såmænd ikke mere at fortælle om de tyske soldaters mytteri i Brøns, der heldigvis var komplet ublodigt og forblev uden konsekvenser for os.

Her holder så soldatens beretning op.

Tjæren på stenen skulle for enhver pris fjernes – men hvordan?

Alle tænkelige midler blev forsøgt. End ikke smør, der på daværende tidspunkt var en udpræget mangelvare, kunne hjælpe.

Der måtte en stenhugger til. Denne fjernede en hel skal af stenen. Inskriptionen måtte også fornyes.

Stenen var i sin tid rejst til minde om en meget dramatisk episode ved Brøns under – som foran omtalt – Treårskrigen.

De oprørske tropper brandskattede dengang i en våbenstilstandsperiode befolkningen i de besatte områder.

I Brøns og omegn oprettede man et landeværn – den daværende form for hjemmeværn, da man ikke agtede godvilligt at bidrage til oprørernes krigsomkostninger.

Den 22. januar 1849 kom det til et blodigt sammenstød, hvor det dårligt udrustede landeværn ikke kunne klare sig mod de veludrustede oprørske tropper. På vor side havde man fem faldne og mange, der var såret af slemme sabelhug. Fjendens tab var på to mand.

Inskriptionen, der til sene tider vil berette om episoden – tyskerne omtaler den som: die Schlacht bei Brøns –, fortæller da også så tilpas beskedent derom.

Mindestenen for træfningen ved Brøns 22. januar 1849. Foruden datoen står der:

FOR TROSKAB MOD
KONGE OG FÆDRELAND

EJ MINDET OM EN GLIMREDAG
KUN OM ET TROFAST
HJERTESLAG

Falle Nielsen kaperfører af Haderslev

VED F. S. GROVE-STEPHENSEN

Cand. jur. F. S. Grove-Stephensen, Sønderborg, har fundet en hidtil upågtet historie om en kaperkaptajn fra Haderslev. Den bog, der er udgivet om emnet, kalder nemlig kaptajnen for Palle, og yderligere havde referatet af søforhøret forputtet sig i en højtidelig pakke med indberetninger fra priseretter til Danske Kancellis jydsk-fynske afdeling. Men nu gengiver forfatteren lidt om kaperkaptajnens bedrifter.

Der var mange kaperførere fra Sønderjylland mellem dem, der prøvede lykken i årene 1807–14.

Ikke alle havde lige stort held med sig, og mellem de mindre heldige var Falle Nielsen fra Haderslev, der i 1810 blev fører af kaperskonnerten Ziska af København.

Det var et veludrustet kaperskib den 36-årige sømand overtog. Kaptajn og grosserer Peter P. Kofoed og sukkerrafinør V. Madsen havde bestykket båden med fire firepundige kanoner og to metalhaubitzer. Besætningen talte 26 mand, et ikke ringe antal til et skonertrigget skib. Tilmed havde Ziska fået tillagt en tender – et hjælpeskib – Ørnen, på 2¹/₂ kommercelæst, med 20 mands besætning og en bestykning på een kanon.

Umiddelbart efter at formaliteterne var i orden, med udstedelse af kaperbrev den 20. april 1810, stak Ziska i søen, men ikke langt fra København viste det sig, at der var noget galt med masten, og kaperen gik ind i Grøn-sund for at reparere.

Skaden var imidlertid ikke større, end at man selv kunne klare det, og farten gik videre til Gedser, hvor man lagde sig i læ af Røde sand ud for Kronhagen.

Røde sand er en revle, der strækker sig fra Gedser over til Lolland.

Næste dag den 29. april 1810 tog Falle Nielsen med Ørnen over til Nysted for at hyre »en bekendt mand«, d.v.s. en sømand, der uden at være lods er så kendt med farvandet, at man kan betro ham navigeringen.

Det mislykkedes, og Nielsen måtte med uforrettet sag tage tilbage til sit skib.

Straks da han nærmede sig blev han klar over, at Ziska var kommet i vanskeligheder. En engelsk fregat, to krigsslupper og en kutter havde lagt sig ud for Røde sand, som de ikke kunne passere. I stedet var der sat mellem 13 og 15 armerede barkasser i vandet for at erobre kaperen.

Fra kaperen havde man ikke selv observeret englænderne, men i sidste øjeblik havde man fra land skreget alarm, så kanonerne var bemanded da Falle Nielsen kom om bord og kunne overtage beskydningen af de engelske både.

Det var en ulige kamp, for selv om barkassernes både kun havde en kanon hver, så var deres kaliber 18 punds og ni punds mod kaperens firepundige.

Ikke destomindre holdt Ziska ud i tre timer før man måtte indstille skydningen og sætte skibet på grund.

Besætningen sprang over bord, svømmede enten i land eller over til tenderen, hvor Falle Nielsen overtog kommandoen.

Kampen fortsatte således fra Ørnen, men det første Nielsen gjorde var dog at rette Ørnens kanon med Ziska, for at skyde bunden ud på kaperen. Det lykkedes.

Ørnen havde endnu ringere mulighed for at klare sig end Ziska og i løbet af meget

kort tid var den omringet og måtte overgive sig.

Hjælp fra land havde der ikke været mulighed for at få, fordi den eneste kanon i nærheden var stationær og ikke kunne række.

Sammen med Falle Nielsen faldt 21 mand i engelsk fangenskab, som man imidlertid reddede sig ud af på en noget usædvanlig måde.

Efter at have sat ild til Ziskas rester og Ørnen krydsede den lille eskadre op langs Falsters østkyst og erobrede her en lille skude, der var kommet ud fra Klintholm havn på Møn, hvor den havde indtaget kridt som ballast.

Falle Nielsen begyndte derefter at forhandle med den engelske orlogskaptajn og det endte med, at de blev enige om, at Falle Nielsen for 2.000 rigsdaler

1. købte skuden med ladning,
2. købte sig selv og tre mand fri til skudens bemanning,
3. indgik en aftale om, at 15 af hans mandskab kunne blive fri straks, såfremt kommandør Fischer – i København – ville gå med til at løslade et lignende antal engelske søfolk, enten straks eller når han måtte have så mange fanger,
4. at tre af søfolkene skulle blive om bord på det engelske krigsskib, indtil den vedkommende admiral havde godkendt aftalen. Blev den godkendt, var også de frie.

Kommandør Fischer godkendte på sin side straks, da Falle Nielsen var kommet til København, og 19 mand var derfor til stede, da der holdtes søforhør i Skipperlaugets laugshus den 1. juni 1810.

Beretningen er fra dette forhør, men en

ligeså spændende del af forhøret var de oplysninger, som de enkelte søfolk kom med om de rygter, de havde opsnapet om bord på engelskmanden.

De, der oplevede besættelsen, vil nikke genkendende til sådanne rygter.

Falle Nielsen selv havde erfaret, at der forventedes en engelsk transportflåde med ikke mindre end 50 krigsskibe, hvoraf 24 var lineskibe. De skulle tage først Gotland, så den svenske flåde og derefter landsætte soldater på Bornholm. Landsoldaternes antal om bord skulle være på 40.000.

Iver Jensen fra Moss i Norge havde af en flensborger om bord hos englænderen hørt, at antallet af skibe i flåden var på ikke mindre end 300, der skulle gå til Kronstadt for at kræve den russiske flåde udleveret, hvorefter den skulle erobre den svenske flåde og besætte Bornholm.

David Thomsen fra Holbæk havde kun fået at vide, at det drejede sig om Bornholm.

Skåningen Erik Erickson mente kun at have hørt, at det drejede sig om Kronstadt og Bornholm.

Den eneste nøgterne var sejlmageren J. F. Hasenkamp fra Hørsholm, der mente, at det eneste sikre var, at der forventedes en stor flåde til Gøteborg.

Søretten accepterede forklaringerne uden særlige kommentarer, og allerede den 13. juli 1810 kunne Falle Nielsen få kaperbrev til et nyt skib, Den gode Hensigt, udrustet af Lars Nielsen Birch.

Tilsyneladende har han ikke haft held til at tage nogen priser.

Ziskas redere måtte notere deres tab. Resterne blev solgt den 23. juli 1810. Der blev kun 17 % til kaperrederne.

Efterskrift:

Mens Falle Nielsen boede i Strandgade 50 på Christianshavn, fik han skipper-borgerskab i København 26. juni 1800.

1805–1808 førte han priseskibet Minerva på 77 cl. for etatsråd R. Bruun, men han blev taget af englænderne og prisedømt.

Efter kaperepisoden førte han i årene 1811–1821 Resolution, en galiot på 60 cl. for Jens Hillebrandt, og derefter 1821–1823 smakken Adolf på 16 cl. for grosserer Endorph.

Falle Nielsen endte sine dage som toldbetjent i Fåborg.

Bog anmeldelse

Martin N. Hansens digte og viser

Martin N. Hansen: Med en Blomm i e Hat. Andreas Clausens boghandel. 80 sider. Ill. Pris 29,85 kr.

Martins visebog. Musikhøjskolens forlag. 100 sider. Med noder. Pris 58,85 kr.

Det lykkedes adskillige gange i de senere år at formå Martin N. Hansen til at skrive i Sønderjysk Månedsskrift om baggrunden for et eller flere af de digte, der flød tilsyneladende så let og mundret fra hans hånd, og man læste altid disse indkig i digterværkstedet med glæde. I indledningen til »Martins visebog«, der udkom kort efter hans død, fortæller han, at det nu ikke er så let at skrive på dialekt, som mange tror, for det er efter hans mening et ubønhørligt krav, at sætningerne skal falde naturligt, og det kan stundom være svært at opfylde det krav. Ind imellem har han filet årevis på enkelte linier, der ikke tilfredsstillede ham.

Her skriver han også om rækken af komponister, der har sat musik til viserne, og giver den pudsige oplysning, at »jeg er ganske umusikalsk, ingen kunne synge hjemme, og jeg hørte ingen musik. Havde nogen sagt, at jeg skulle skrive syngelige viser, ville jeg have protesteret på det kraftigste.«

Mens visebogen er udstyret med noder i let klaverarrangement og en køn omslagstegning af Axel Nygaard – et hesteforspand for en gammeldags plov og forårslærken højt over trækfuglenes kile – er bogen med digte forsynet med en ordliste, der kan hjælpe en ikke-Alsinger til den rette forståelse. Digtene er et fotooptryk af førsteudgaven fra 1943, og på omslagets blomstertegning ser man, at Martin N. Hansen også formåede at bruge en pen til andet end rim. For øvrigt er en del af digtene fælles for de to bøger, men enkelte, for eksempel titeldigtet, er omarbejdet.

Der er en egen, en helt personlig tone i al Martin N. Hansens lyrik, en lys og blid, ofte lidt vemodig, af og til lystig tone. Det lyse, som man møder i de fleste af hans digte, skyldes ordene sol og sommer og blomster – der er ikke én vinterstorm, ingen kælkende

børn eller korte, kolde dage, han kender højest to og en halv årstid: forår, sommer og lidt efterår.

De vemodige digte rummer oftest erindringer, mange fra ungdomstiden, der svandt, mens de lystige, eller måske snarere lune, digte er i fåtal. Men over dem alle ligger dette mærkeligt blide, som var i inderlig pagt med Martin N. Hansens hele natur.

Mange digte handler om ung kærlighed, kun få om kærlighed til børn – »Det jennest dæ kån tæj mæ« rummer lidt af alt fra digterens palet:

Det jennest, dæ kån tæj mæ
og rigte go te Hjart,
er, nærr et Baen vil glæj mæ,
så tit æ hærr e svart.
Di Hænde, som e række,
om di er nok så klejn,
det er som om de trække
mæ ind te hielt ny Egn.

Te hielt ny Egn, hvo Somme
og Sol eno er jit,
og åll e Blæj og Blomme
kån plåkkes gånске frit,
hvor ingen Dav' er lang nok,
og ingen Lieg for sjov,
og ålde Spil og Sang nok
för di skal ind å sov.

För en skal ind å ligg sej
og te å sov lidt læng,
hvor vild en gjenn kund tigg sej
di villest dav' som Dreng –
ja, som e Stoend di fløje
og som e Dav' kån goo,
vi mærke javnt, vi bøje
voss nærme te de smoo.

Grænselandsdagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

- 1. november:* Der skal indrettes en vikingeskibshal ved Hedeby, hvor de skibe der ligger i noret uden for Hedeby skal opbevares, når de engang er hævet. Krupp-stiftelsen har til formålet bevilget 1,4 mill. DM og Bonn- og Kielregeringen vil klare resten af de 4 mill. DM, projektet anslås til at koste.
- 2. november:* Borgmester dr. Helmuth Christensen fremhæver på et møde i Flensborg, at fremskaffelse af nye arbejdspladser bør prioriteres højere end miljøhensyn. Siden krigen er der i Flensborg skabt 5000 nye arbejdspladser.
- 3. november:* Alt Flensburger Haus, luftskipperen Hugo Eckeners fødehjem, genåbnes efter at have været lukket i en periode både som museum og restaurant.
Stabelholm er fortsat storkenes foretrukne paradis, og i Bergenhusen registreredes i år 22 rugende storkepar, som fik 44 unger.
- 4. november:* Der er registreret 7073 arbejdsløse på Flensborg arbejds kontor svarende til 6,4 pct.
- 5. november:* Danmark er godt stof i vest-tysk radio og TV og der sættes mange ressourcer ind på en nordvendt indsats af NDR. Derfor prioriteres også danskundskaber hos medarbejderne højt, oplyser direktør Günter
- Pipke fra NDR-filialen i Kiel.
På Sydslesvigsk Vælgerforenings landsmøde i Husum fastslås, at danske statsborgere nu også kan vælges til tillidsposter indenfor SSV. Videre siges, at SSV ikke vil affinde sig med Kiels nej til et kommunalt sygehus i Flensborg, og der peges på, at ensidig værftsstøtte har givet færre arbejdspladser.
SSV's medlemstal er det sidste år steget fra 4847 til 5049.
- 6. november:* Også landet Slesvig-Holsten vil økonomisk støtte resetaureringen af den tyske mindehal i Isted.
Sydslesvigsk Samråd skal i højere grad sammensættes af folkevalgte medlemmer med administrationscheferne som observatører eller rådgivere, fremgår det fra et samrådsmøde i Flensborg.
Flensborg by vil skaffe midler til en udbygning af havnen, efter at havnens omsætning har nået det ønskede tal på 700.000 tons, oplyser borgmester Helmuth Christensen på et møde i Flensborgs skipperlaug af 1654.
Behovet for nye kirker og børnehaver inden for den nordelbingske kirkes område er stort set dækket. Siden 1972 er opført 114 evangeliske børnehaver, 128 menighedscentre og 82 præsteboliger. Der skal heller ikke opføres flere alderdomshjem.
- 9. november:* Af en redegørelse fra vandbygningskontoret i Husum fremgår, at di-

gerne i Nordfrisland yder beskyttelse for 130.000 ha land og 100.000 mennesker. Derfor er digernes opgave først og fremmest at beskytte kysten og først i anden række at gavne landvinding.

11. november: Aktionsfællesskabet Nordsøvader offentliggør et alternativt forslag både til planen om inddigningen af Nordstrandbugten og til det fremskudte dige fra Emmerlev til Silddæmningen; det bevarer vadehavsmiljøet og tager fornødent hensyn til især ornithologernes betænkeligheder.

12. november: På et tysk skolejubilæum i Slesvig udtrykkes ønsket om, at faget dansk igen må finde en plads på timeplanen.

Dansk Voksenundervisning omfatter i denne vinter 170 kurser heraf 45 i dansk for begyndere og 29 med dansk for viderekomne. Det samlede tyske tilskud udgør for 1977 92.500 DM.

18. november: Erhvervslivet i Slesvig-Holsten må kun regne med en udviklingsrate på 3 pct., altså under forbundsgennemsnittet, oplyser økonomiminister dr. Jürgen Westphal. Med 44.000 arbejdsløse ligger landet over forbundsgennemsnittet. Særlig værftsindustrien er stærkt ramt.

Til en udbygning af hvilehjemmet for ældre sydslesvigere Bennetgård i Københoved, som ialt koster 702.000 kr., har man fra Sydslesvig bidraget med 130.000 kr.

19. november: Udvalget for turistsamarbejde over landegrænsen vil udvide samarbejdet med turistforeningerne i Haderslev, Christiansfeld og Vojens og desuden med Sønderjyllands amtskommune og Nordfrisland for at etablere en turistmæssig dækning af hele det gamle Slesvig.

På Flensborg Avis generalforsamling besluttes at udvide aktiekapitalen med 180.000 DM og at udvide teknikken. Der har været en abonnementsfremgang på 121 nord for

grænsen og 41 syd for grænsen. Ialt har bladet 6680 abonnementer.

Seminarieadjunkt cand. theol. Werner Rudolf Matlok, Silkeborg, er udnævnt til dansk præst i Lyksborg.

Husum danske menighed vil hvert år i november mindes de danskere, der omkom i koncentrationslejren ved Svesing under besættelsen.

20. november: I en reportage i Jydske Tidende siger landdagsmand Karl Otto Meyer, at en bro mellem Fehmarn og Lolland uden en Storebæltsbro vil spalte Danmark totalt og billedligt talt flytte hele det tyske industriområde nærmere det skandinaviske marked. Dr. Winfried Berweger fra Industri- og Handelskammeret i Flensborg mener, at en Storebæltsbro faktisk er det eneste, der virkelig kan sætte skub i den industrielle udvikling i Sydslesvig og dele af Holsten.

21. november: SSV's medlem af Flensborg bys kulturudvalg dr. Karin Johannsen-Bojsen kræver den åbenlyse skævhed i de offentlige tilskud til Dansk Centralbibliotek rettet op. Mens der til det tyske biblioteksarbejde er afsat 1.237.900 DM er der i budgettet for Flensborg by til Dansk Centralbibliotek kun afsat 75.000 DM.

23. november: Den danske skole i Vollervig har påbegyndt et kursus i frisisk for at genoplive sproget, som i Ejdersted forsvandt for 200 år siden.

24. november: På et byrådsmøde i Tønning lykkes det den danske fraktion at få tilslutning til, at den danske børnehaven nu får det samme tilskud pr. barn som den tyske børnehaven. Den ellers forudsete støtte til den danske børnehaven vil dermed stige fra 6000 DM til 12.500 DM.

25. november: Ca. en trediedel af de elever, der efter 5. skoleår flyttes til tyske realsko-

ler, går i en forkert skole, fastslår de slesvig-holstenske realskolelærere på et delegeret-møde.

Der er sproglige paralleller mellem Sovjetunionen og Sydslesvig, fastslår medlem af den øverste Sovjet, Anadia Kossub, under et besøg i Flensborg. I Sovjetunionen findes 103 folkeslag med 103 forskellige sprog, og i skolerne læres både det nationale sprog og russisk.

29. november: Gdr. Carsten Boysen, Risum, og overlærer H. H. Bruhn, Tønning, genopstilles som spidskandidater på SSV's liste til amtsrådsvalget i Nordfrislands amt. SSV rejser krav om, at der ydes vestkysten kompensation for den favørstilling, østkysten har. De mange militære forlægninger og depoter i amtet kan ikke være erstatning for manglende virksomheder.

NORD FOR GRÆNSEN

1. november: Tønder er igen garnisonsby, efter at 2. telegrafbataljon har overtaget kasernen.

3. november: Den tyske skole- og sprogforening siger i en udtalelse i anledning af den dansksprogede skolebrochure fra den tyske skole i Lunden, at skolen er en tyske skole, hvor eleverne skal indføres i tysk sprog, den tyske kulturverden og det tyske fællesskab, men at skolen inden for den danske stat også gennem indførelse i den danske kultur og det danske sprog vil forberede eleverne til at blive borgere i den danske stat.

5. november: På den tyske dag i Tinglev rejser folketingsmand Jes Schmidt spørgsmålet, om mindretalserklæringerne måske bør

udbygges, ligesom han peger på, at ændringer i skoletilskudene kan føre til genoprettelsen af kommunale mindretalsskoler. Undervisningsminister Walter Braun, Kiel, opfordrer til øget pleje af det tyske sprog og til at udbygge og bevare følelsen af samhørighed inden for det tyske kulturområde.

På et tysk møde i Højer om det dansk-tyske digesamarbejde fremsættes forslaget at opkalde de nye koge ud til det fremskudte dige for Rekkelsbølkogen og Wippebølkogen efter to landsbyer, som forsvandt under stormfloderne i 1362 og 1615.

6. november: Teaterforeningen i Åbenrå vil tage konkurrencen op mod det massive tyske teatertilbud lige syd for grænsen ved at etablere et teater med plads til 600 til 700 tilskuere gennem udnyttelse af Sønderjyllandshallen.

7. november: Selv om der stadig er tvivl om behovet for Tønder landbrugsskole, bevilger Sønderjyllands amtsråd dog et lån på 500.000 kr. til skolen.

Ved menighedsrådsvalgene i Sønderjylland tabte det tyske mindretal et mandat i Kristkirkens menighedsråd i Sønderborg men bevarer sine fire mandater i Tønder. I Løgumkloster genvælges et mandat.

9. november: Selv om tyske miljøbeskyttelsesfolk ad retslig vej vil søge at standse bygningen af et fremskudt dige, vil eksperter fastholde, at der ikke findes noget alternativ, hvis der skal skabes en effektiv kystsikring.

Danmarks Radios korrespondent i Kiel, Frode Kristoffersen, peger i et foredrag på Sandbjerg slot på, at tyskerne med et grænseoverskridende samarbejde mener en regionalisering af EF med en region Nord fra Hamborg til Skagen, hvilket Danmark også burde gøre sig sine overvejelser om.

Jydske Tidende erklærer i en leder, at realistisk set kan ingen af parterne være interesseret i at vende tilbage til den gamle

ordning og lade de respektive herbergstater overtage driften af mindretalskolerne. Det må fortsat være rigtigt, at mindretallene driver deres egne skoler som privatskoler.

10. november: Erhvervslivet og Haderslev kommune vil gå sammen om en fælles aktion om bevarelse af jernbanen Haderslev-Vojens.

Rektor Hans-Jürgen Nissen og gårdejer Jep Schmidt lader sig trods tidligere afvisning genopstille til Åbenrå byråd, dog med Hans Jürgen Nissen på førstepladsen.

Fortidsmindeforvaltningen anbefaler i forbindelse med saneringen af Slotsbanken i Tønder at frilægge nogle formodede fæstningsværker fra det 16. århundrede.

11. november: Ved indvielsen af den nye administrationsbygning i Tinglev erklærer kredsformanden for Bund deutscher Nordschleswiger, Leif Nielsen, at vel er man i grænselandet nået langt i samarbejde og tolerance, men ikke så langt, at folk i offentlige stillinger, der bekender sig som tysksindede, kan undgå at føle et pres.

Borgmester Sv. Christensen afviste denne påstand og hævdede, at ingen i Tinglev byråd nogensinde har spurgt om nationalt tilhørsforhold. Man færdes frit og kan føle sig fri.

12. november: En truende stormflod fører til indkaldelse af forhøjet beredskab langs hele den sønderjyske vestkyst.

Landsungdomsringen for Slesvig-Holsten holder sit årsmøde i Åbenrå. Formanden, pastor Uwe Jochims, Kiel, udtaler en frygt for, at den generation, som engang skal overtage det politiske ansvar i Tyskland under de givne ustabile forhold vænnes til et upolitisk forhold.

13. november: På Centrum-Demokraternes partikongres i Gladsaxe bringer formanden for Bund deutscher Nordschleswiger Gerhard

Schmidt en hilsen og udtaler håb om et fortsat godt samarbejde.

15. november: Folketingsmand Jes Schmidt fremsætter det første lovforslag fra det tyske mindretal med sigte på en ændring af biblioteksloven, som skal sikre statstilskud til det tyske centralbibliotek i Åbenrå.

16. november: Bund deutscher Nordschleswigers hovedstyrelse har til forretningsudvalget udpeget foruden formanden, Gerhard Schmidt, næstformanden Dieter Wernich, Tønder, Leif Nielsen, Vollerup, Gerhard Kaadtmann, Åbenrå, Helge Wolfhechel, Haderslev. Desuden er følgende medlemmer af forretningsudvalget, folketingsmand Jes Schmidt, gårdejer Harro Marquardsen, gårdejer Hans Chr. Jepsen samt, uden stemmeret, Der Nordschleswigers chefredaktør Siegfried Matlok og generalsekretær Peter Iver Johannsen.

19. november: Hygum forsamlingshus markerer ved en festlighed sit 70 års jubilæum.

Forsamlingshuset i Kruså trues af lukning, dersom Bov kommune ikke går med til en byplansvedtægt, som tager hensyn til behovet for parkeringspladser ved forsamlingshuset.

Grænseforeningens formand, landsretts-sagfører E. Friebling, udtaler sig på et møde i Vejle til fordel for en ligestilling af det tyske bibliotek i Åbenrå med andre centralbiblioteker, og opfordrer til på et fællesmøde mellem de to kontaktudvalg at afveje mindretalstilskudene på begge sider grænsen.

20. november: Af beretningen fra Sønderjyllands Erhvervsråd fremgår, at indbyggertallet i landsdelen pr. 1/4 77 var 246.534, hvilket i forhold til 1970 er en stigning på 3,9 pct. En fremskrivning på basis af den hidtidige befolkningsudvikling vil resultere i et befolkningstal i 1990 på 264.482 indbyggere.

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - Tlf. 62 25 71

Grønsejlandets liv Grønsejlandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

De gamle jyske kreditforeninger

JYDSK GRUNDEJER-KREDITFORENING
og
NYJYDSKE KJØBSTAD-CREDITFORENING
er nu

**KREDIT
FORENINGEN
DANMARK**

Herning: Århus:
(07) 12 53 00 (06) 12 53 00

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj-28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober-28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nielsen

CHECK KONTO

De har hørt om det penge-løse samfund... det er noget med checks... det er noget nemt... noget der holder orden i det økonomiske. Tal med banken - de taler Deres sprog.

SYDBANK

- den sønderjyske bank

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/S

Jernbanegade 8, Tønder, tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse

Nørregade 21 . Haderslev . Telefon (04) 52 66 33

Kontortid: kl. 9-12

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Jyllands Kreditforening

HADERSLEV
TELEFON NR. (04) 52 70 00

MORSØ STØBEGODS

Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Sejlskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By
Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

Alt i kontorudstyr

P. J. Schmidt A/S
Vestergade 14, 6500 Vejens
Telf. (04) 54 12 28

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Ladelund Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

A/S Sønderjydske Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

**KREDIT
FORENINGEN
DANMARK**

*Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn*

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Redaktørernes adresse:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder, tlf. (04) 72 18 78.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Abenrå, tlf. (04) 62 14 50.

Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Landsarkivet.

6200 Abenrå. Tlf. (04) 62 46 83. Giro 4 26 82.

Bredgade 4, Øster-Højst (14 km nord-øst for Tønder).

Sønderjyske antikviteter sælges.

E. Lund Christiansen, Bredgade 4, 6254 Øster-Højst. Tlf. (04) 74 61 36.

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingesen

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder - Aktiv deltagelse i udgravninger - Indsamling af folkeminder - Medvirken i udstillingsarbejde.

Arbejdet ledes af mag. art. Niels Sterum.

5 mdr. kursus januar-maj. Korte kursus juni-november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster

Telf. (04) 74 33 25, kontor mandag-fredag kl. 10.30-13.00.

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

**TRY
HØJSKOLE**

9330
Dronninglund
Sygeplejehøjskole

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium - Handelshøjskole-afdeling

Sdr. Landevej 30 - Tlf. (04) 42 65 25

**GRAM
KØLEANLÆG**

BRØDRENE GRAM 1/3 · VOJENS

De fleste ta'r os for pengenes skyld

I Sparekassen træffer De folk med økonomi som speciale.

Fagfolk, som ved, hvordan man får noget ud af pengene, og som gerne vil hjælpe Dem til en god handel. Det kalder vi Sparekassens Økonomi-service.

Tal med Sparekassen, før De handler. Uanset om det gælder køb og salg af værdipapirer, eget hus eller bare almindelige daglige økonomiske spørgsmål. De er altid velkomne!

Økonomiservice -

Spørg

SPAREKASSEN